

NYA ARGUS

Hundrafjärde årgången

Nr 11–12 • 2011

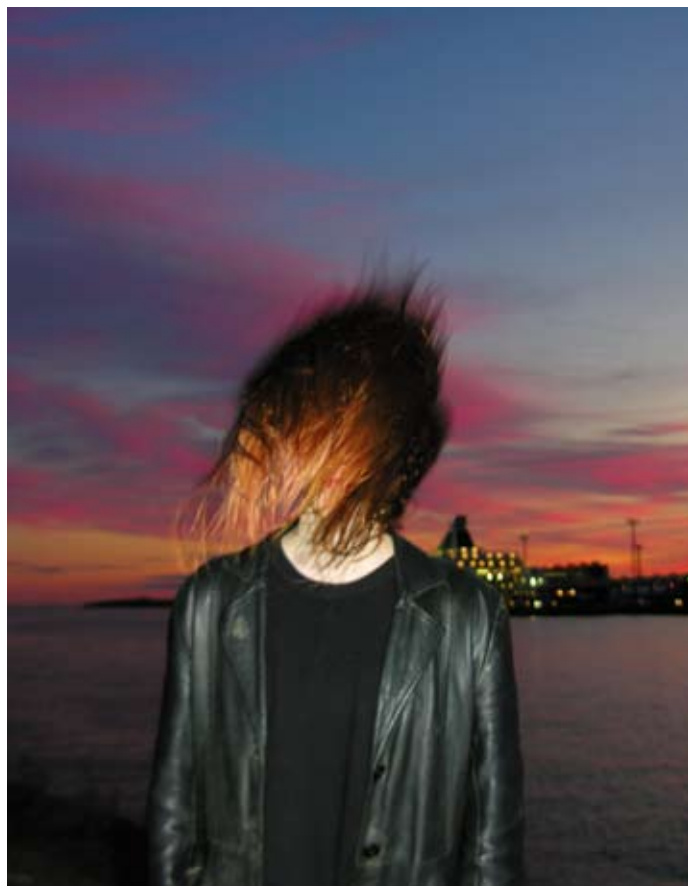

Foto: Helen Korpak

Kommentarer / Trygve Söderling: 2011 – ett demokratiäventyr + Lokala frågor (2)

Zinaida Lindén Prosautdrag / *Att hålla sig fast vid regnbågens pelare*

René Nyberg Sovjetunionens brutala charm

Mikael Böök Bibliotekskraft – det ordet gillar jag!

Christel Björkstén Samfundets val – väg till framgång eller kollaps

Raoul J. Granqvist Eliot Elisofon i Sverige 1944: spion, fotojournalist och livsnjutare

M.A. Numminen Prosautdrag / *Juho Niitty möter avantgardet*

Lars Nyström Väntan

Panoptik / Sara Othman En onödigt svår exkursion i värdedjungeln ♦ *Rebecka Eklund* Moderniteten förkroppsligad: nya studier i Henry Parland ♦ *Nalle Valtiala* Moby Dick: stor epik på åttio minuter

♦ *Per-Erik Lönnfors* Morbus Peyronie

Register för Nya Argus år 2011

Lösnummer 5 €, i Sverige 50 kr.

REDAKTION:

Huvudredaktör: Trygve Söderling

Redaktionssekreterare: Yasmin Nyqvist

Niklas Bruun, Kristian Donner, Susanna Fellman, Barbro Holmberg

Jessica Parland-von Essen, Martina Reuter, Tom Sandlund, Charlotte Sundström,

Ingmar Svedberg, Tom Söderman, Clas Zilliacus, Tom Östling

Ombud i Sverige: Thomas Henrikson, Lill-Jans plan 2, S-114 25 Stockholm

Manuskript till nya.argus@kolumbus.fi

eller till Trygve Söderling, Broholmsudden 3 C 21, 00530 Helsingfors, tfn + 358 (0)9 759 25 92

eller Yasmin Nyqvist, Brahegatan 18 b A 10, 20100 Åbo, tfn +358 (0)45 6713327

Prenumerationer, honorar, arvoden och annonser: Yasmin Nyqvist, Brahegatan 18 b A 10, 20100 Åbo

E-post: nya.argus@kolumbus.fi

Hemsida: <http://www.kolumbus.fi/nya.argus>

Prenumerationspris: ½ år 40 € ½ år 25 €, i Sverige ½ år 400 kr, ½ år 250 kr

Annonser: ½ sida 100 € ½ sida 70 € ¼ sida 50 €

Sampo 800014-102076; Sparbanken Aktia, checkräkning 405511-13963

BIC: DABAFIHH IBAN: FI10 8000 1400 1020 76

I detta nummer medverkar

Christel Björkstén	psykolog, Helsingfors
Mikael Böök	biblioteksaktivist, Lovisa
Rebecka Eklund	fil.mag., Stockholm
Raoul J. Granqvist	professor emeritus, Karleby/Stockholm
Helen Korpak	studerande, Helsingfors
Zinaida Lindén	författare, Åbo
Per-Erik Lönnfors	författare, Helsingfors
M.A. Numminen	musiker, författare, Helsingfors och Somero
René Nyberg	pol.mag., ambassadör, Helsingfors
Lars Nyström	bibliotekarie, Uppsala
Sara Othman	fil.mag., Stockholm
Trygve Söderling	fil.dr, huvudredaktör för Nya Argus, Helsingfors
Nalle Valtiala	författare, modersmåls lärare, Grankulla

Omslagsbilden: "Sassja 2008".

Helen Korpak studerar foto och redigerar tidskriften *Traum Noir* (traumnoir.com).

Mera bilder på www.helenkorpak.com.

KOMMENTARER: TRYGVE SÖDERLING

2011 – ett demokratiäventyr

Revolutioner, jordbävningar, tsunami, kärnkraftskatastrof, avsatta ledare, inbördeskrig, avrättade ledare, finanskris, protester... det gångna året har bjudit på ett sällsynt tätt kluster av spektakulära händelser, flera av dem dessutom inbördes sammankopplade. Inte minst i arabvärlden kommer året 2011 självklart att inta en plats som liknar den 1789, 1848 och 1968 på sin tid fick för vissa generationer i vissa andra delar av världen.

Bortser man från naturkatastroferna går ett tema genom ovanligt många av 2011-rubrikerna: demokrati. Den ”demokratiska dominoeffekt” som George W Bush visionerade om vid tiden för det andra Irakkriget är nu faktiskt här – fast ironiskt nog inte alls igångsatt av USA:s intervention i Irak. Impulsen kommer istället från fredliga, folkliga protester i Tunisien och Egypten mot lokala diktaturer som – ironi nummer två – byggde/bygger sin makt på stöd från just USA och andra västländer. I våras och på nytt i höst tvingades ”väst” i flera fall att brådstörtat byta häst, ofta i sista sekunden, för att rädda åtminstone en del av ansiktet.

Den egyptiska armén, som lär kontrollera 40% av landets ekonomi, finns kvar som maktfaktor och beträffande västs relation till den saudiska statsapparaten kan man fortfarande fråga sig om det är möjligt att vara demokrat enbart för hemmabruk.

Efter den arabiska våren kom någonting man kunde kalla för europeisk höst, med monetär kris och ”dominoeffekter” av helt annat slag. Nu är det markna-

dens rasande tsunamivågor som angriper och hotar att rasera de delar av eurobygget som visat sig vara för mycket sandslott.

Här kan man också anknyta till den tredje och största ironin med den bushska demokrativisionen 2003: dominoeffekten har ingalunda spritt sig enbart över arabvärlden, den känns av också i de i sina egna ögon förebildliga demokratierna, inklusive USA. *Occupy Wall Street*-rörelsen har, liksom de spanska *Indignados*, anklagats för att sakna ledare och tydlig agenda. Det är inte riktigt sant. Hur annorlunda kontexten än är (jämfört med t.ex. Egypten eller Syrien) så handlar protesterna också här om kritik av en maktfullkomlig elit: en ekonomisk apparat som effektivt kringfärs och sätter demokratin ur spel. Att hävda behovet av kontroll över ”marknadskrakterna” är ett klassiskt vänstertema, och kanske just därför en ovan tanke för de stora media som till en början inte ens inregistrerade *Occupy*-rörelsen.

Enklare än att kritisera plutokratins alltför stora inflytande här hemma är det att oroa sig för att muslimska eller till och med islamistiska krafter ska ockupera de arabiska revolutioner som började så hoppfullt sekulärt. Oron är inte grundlös, men den innehåller också en hel del hemmablindhet – vad heter till exempel Angela Merkels parti om inte *Christlich Demokratische Union Deutschlands*, och vilken presidentkandidat i USA (eller Iran, eller Israel) skulle våga komma ut som icke-religiös?

Också Vladimir Putins parti har nyligen fått känna av en släng av demokrativågen – att kontrollera

media via statsapparaten tycks inte längre räcka för total kontroll över röstsiffrorna. Putin sitter kvar, men utan enkel majoritet i duman. Två politiska mediemoguler i väst har däremot fallit – lika oväntat som alla andra av årets händelser. Både Rupert Murdoch och Silvio Berlusconi har visserligen kvar sina massmediala imperier, det ska man komma ihåg, deras politiska inflytande försvinner inte. Men på ett symboliskt plan är de ordentligt tilltufsade. Att Murdochs värsta tabloidpress, som i så hög grad lever på att piska upp moralisk indignation, till sist skulle snava över sin egen totala brist på etik var på sätt och vis inbyggt i systemet. Men vem kunde ha anat att Berlusconi, efter alla korruptions- och sexåtal, skulle ramla från statsministerposten på alldeles sakliga, politisk-ekonomiska grunder?

Någon kan säga att det nu vid årsskiftet egentligen bara är i Tunisien, där allt började, som 2011-revolutionen verkar ha nått någorlunda fast mark. Det är förstås sant – var Egypten och Libyen kommer att landa, för att inte tala om Jemen eller Syrien, är inget man vågar spekulera om i dag. Samtidigt är årets saldo vad demokrati beträffar ändå klart bättre än det från 1968, som är legendariskt trots att i stort sett allt gick fel – på kort sikt. USA fortsatte sitt Vietnamkrig i ännu fem års tid; Pragvåren slogs ner i en sovjetledd militär intervention; studentkravallerna och storstrejken i Frankrike stärkte de Gaulles ställning och den så kallade kulturrevolutionen i Kina handlade inte om kultur, snarare terror. På kort sikt var det bara rockmusiken som blev bättre – ändå är "68" en viktig symbolisk markör för demokratiskt uppvaknande. Man kan också minnas att det krävdes 100 år och tre revolutioner – 1789, 1830, 1848 – för att i Frankrike befästa en viss nivå av demokrati.

I *Chockdoktrinen* (2007) visade Naomi Klein att den så kallade nyliberalismen gärna utnyttjar krig och naturkatastrofer för att kolonisera nya marknader, bokstavligen profitera på ruiner. Finansiella sammanbrott, som det som "drabbade" Ryssland under Jeltsin och det som hotar euron idag, är enligt marknadsfundamentalisterna sunda processer av självreglering. Tror man inte på deras teori kan man snarare ana att den mest extrema kapitalismens

ideologi nu börjat stöta på de yttersta gränserna för sin trovärdighet. Ett tecken i tiden är att *Helsingin Sanomat* inlett en ambitiös artikelserie om de växande klassklyftorna. På ledarplats (12.12) lyfter man fram att skillnaden i förväntad livslängd mellan den fattigaste och den rikaste femtedelen i Finland växte från 7,4 till 12,5 år för männen, från 3,9 till 6,8 för kvinnorna under tio år fram till 2007.

Också livslängd är en fråga om demokrati, eller brist på demokrati. De beslut som skapat den glasklart ökande ojämlikheten har "vi", eller våra representanter, röstat för i god demokratisk ordning. Saken bara inte framställdes riktigt så, då.

En annan egendomlighet med 2011 är att ordet "revolution" i stora bokstäver fått pryda omslagen till många av de politiska tidskrifter där ordet (i positiv bemärkelse) hittills på sin höjd varit reklam-språk för tekniska prylar eller ett nytt schampo. Begrepp som "en revolutionerande mobiltelefon" har i år fått helt ny innebörd.

Tills vidare är det mest andras revolutioner man hyllar, på betryggande avstånd hemifrån, men vackert så. Och hur många hade väntat sig att den tidvis nästan begravda idén om en skatt på finansiella transaktioner (så kallad Tobin-skatt) skulle börja diskuteras i högt profilerade politiska kretsar, inklusive av Angela Merkel och Nicolas Sarkozy i år?

Kritiken mot den så kallade nyliberalismen (egentligen gammalliberalismen) får näring också i takt med att drastiska privatiseringsmisslyckanden kommer i dagen, som i vårdsektorn där vanskötta åldringars nedkissade blöjor visar sig vara grunden till att Mikael Lilius' och andras "riskinvesteringsbolag" kan flytta över väldiga vinster till diverse skatteparadis. Längre bort från andan i den nordiska välfärdsmodellen kan man knappast komma, förr eller senare måste pendeln byta riktning.

Det är alltså naturligt att i år anspela på Stanley Kubricks filmtitel från 1968, som på svenska löd *2001 – ett rymdäventyr*. Ett nytt skede av demokratiska äventyr inleddes 2011. Francis Fukuyamas tes – att historien upphörde 1989 i och med Berlinmurens fall – känns inte särskilt aktuell. Snarare pågår just nu så mycket historia att till och med rymden får vänta.

15.12.2011

Lokala frågor (2)

Överskuggade av Schildts förlags beslut att kasta in handduken och uppgå i Söderströms (se föregående nummer, "Förlagsmonopol") har ett par andra omställningar med potentiella effekter för kulturfältet tillkännagetts från högsta finlandssvensk ort. Jens Berg har tagit över *Hufvudstadsbladet*, Leif Jakobsson Svenska folkpartiets kulturfond Svenska kulturfonden. Från positioner bland annat inom *public service*-skeppen YLE och SVT äntrar de alltså nu var sin mera partibundna skuta. Jakobssons kortvariga föregångare Berndt Arell valde att gå i andra riktningen, till Nationalmuseet i Stockholm. Man kunde säga att han fick ett riktigt jobb.

Hbl:s ägare Konstsamfundet fortsätter sin nuvarande linje att välja administratörer, snarare än opinionsbildare, till VD-chefredaktörsposten. Att döma av Bergs föregångare Hannu Olkinuoras nu avslutade fyra år behöver det inte innebära någon katastrof att chefredaktören *de jure* inte själv i första hand är skrivande journalist – även om legendariska föregångare som Jan-Magnus Jansson och Erik Wahlström bevisade att motsatsen inte heller är fallet. Vad i *Hbl:s* nuvarande profil som är Olkinuoras förtjänst, vad inte, kan en utomstående inte bedöma. Han verkar ha verkat främst internt. Men han har åtminstone inte hindrat folket på Hbl från att idag ge hyfsad läsning både på nyhets-, ledar- och kultursidorna; mycket av detta kunde vara mycket värre. Mot bakgrund av den kupp-artade utnämningen 2008, de hårda sparkraven från ledningens sida och andra illavarslande tecken (bland annat flyttandet av avgående kulturchefen Tuva Korsströms sista ledare till annan plats i tidningen) skrev jag i *Nya Argus* 2/2009 en text med rubriken "Krisen på Hufvudstadsbladet". Fyra år senare tar Jens Berg över ett blad som åtminstone innehållsmässigt tycks ha klarat krisen och där en del av personvalen träffat rätt. I ledningen för kultursidan kompletterar t.f. chefen Pia Ingströms och f.n. tjänstlediga Philip Teirs profiler varandra och åtminstone hittills har farhågorna om en nedgradering inte slagit in. Till årets mest positiva kulturnyheter hör tvärtom att *Hbl* i Isabella Rothberg fått en teaterkritiker på nivå med de gediget kunniga kollegerna på radio Vega. Också på ledarsidan gör skribenterna i dag ofta ett bra jobb, inom de givna kommersiella och partipolitiska ramarna. Det

politruk-aktiga tonfall som präglade Björn Månssons inrikeskommentarer under hans tid som ledarskribent saknas hos Marit af Björkesten. Mikael Kosks ekonomiska analyser är långt mera övertygande än de som tidningens två nyliberala kolumnister långt ute till höger brukar prestera – lyckligtvis. Att befria Anna-Lena Laurén från tyckande i blandade ämnen och på nytt låta henne göra det hon är bra på, Rysslandskorrespondens, är ytterligare ett exempel på kloka *Hbl*-personval under senare år.

Ska man oroa sig för något i den finlandssvenska mediavärlden, så är adressen idag snarare Finlands Svenska Television som sedan länge saknar återkommande och ambitiösa kulturprogram (Georg Grotenfelts Björling-essä var ett ensligt undantag). På tal om personval är det egendomlig *casting* att redan på fjärde året se Pia-Maria Lehtola som ansikte för kulturmagasinet *Pixel*. Repliker som "det är en trend nu med ärlighet" är visserligen avväpnande, men Lehtolas begåvning för sådana kommer bättre till sin rätt som ren underhållning, som i radio Vegas *Eftersnack*. Varför inte vika en avdelning inom *Strömsö* i stället på temat andlighet, magiska stenar och *mindfulness*?

Boktid och *Pixel* fyller en orienterande funktion, ibland glimtar inslagen till, och några av dem vore värda att göra "på riktigt". För de djupa samtalen och lärda essäerna får man i dag gå till SVT, SR och Radio Vega – en annan av årets positiva kulturnyheter var att sydfinländska tittare inte längre behöver betala extra för att se SVT:s kulturprogram *Kobra* och *Babel*, de sänds nu i FST.

Babels programledare Daniel Sjölin slutar vid årsskiftet, efter fem minnesvärda år. Så intensiva studioögonblick som det i höstas, när författaren Stig Larsson diskuterade sitt drogberoende med vännen Horace Engdahl, inträffar förstås sällan i TV:s historia. Men också i mindre laddade författarmöten – och trots soffprogramformens riskabla trevlighet – har Sjölin egen trovärdighet och situationskänsla varit imponerande. En svår genre: låtsas underhållning, göra kultur.

15.12.2011

En tidigare kommentar under rubriken "Lokala frågor" ingick i Nya Argus 1–2/2010.

Prosautdrag

Att hålla sig fast vid regnbågens pelare

När den prydliga trevåningsbyggnaden målad i en munter gul färg ryckte till och började svaja stelnade hon och Ryuichi till och stirrade en stund på varandra. Sedan rusade de till hyllorna och försökte stötta dem.

Även om ett jordskalv är lindrigt och varar bara några tiotal sekunder känns det som en evighet. Den här gången var det så kraftigt att det var svårt att hålla sig på benen. Det knakade i fönstren. Yuccapalmen i hörnet av Ryuichis kontor skuttade till.

Svajandet avlöstes av vertikala stötar. Ett inramat fotografi av Ryuichis familj föll med en duns. När kristallkronan började slå mot taket blev Ryuichi blek. Med en omänsklig ansträngning flyttade han ametistpyramiden ner på golvet. Han grep tag i den tunga, glatta avanturinkulan, men den gled ur hans händer. Det var ett under att den inte krossade hans tår. Den befriade stenkulan rullade runt i rummet och slog mot väggarna. Tekopparna hoppade ner från bordet, den ena efter den andra. Det gröna teet spilldes på tatami-mattan.

Hon ville göra det som hon lärt sig som barn: ta hastigt skydd under bordet och vika sig dubbelt där, men hon förmådde inte göra det. Bordet i Ryuichis kontor var alldeles för litet. Det kunde inte skydda dem båda.

”Det blir nog okej”, upprepade Ryuichi allteftersom skalven blev aningen svagare.

”Ursäkta, Ryuichi-san, jag klarade inte av att hjälpa er.”

”Det blir okej, Megumi-san.”

Men ingenting var okej.

När de sprang nerför trappan skakade det så kraftigt att Ryuichi var tvungen att hålla om Megumi för

att hon inte skulle ramla. Ute på trottoaren låg en cykel. Några uniformsklädda gymnasieefflickor satt på huk i små grupper. De täckte sina öron med händerna, som om de ville skydda sig mot buller. Någonstans bakom Daikanyama-stationen hördes ett larm. En piggt kvinnoröst mässade ur de väldiga högtalarna:

”Daikanyama i Shibuya innerstadskommun är i nödsituation. Vi ber alla att hålla sig lugna ...”

Det var det som alla gjorde. Till och med de som andades hackigt och fumlade med knapparna på sina mobiltelefoner. Ingen panik utbröt. Stämningen var tryckande men avvaktande. De enda som inte kände någon skräck var några västerlänningar. De såg sig nyfiket omkring och videofilmade. Tydligt hade de hört att jordskalv var vanliga i Tokyo. Det de inte visste var att så här kraftiga skalv var ovanliga i Tokyo.

Ovanför gatan svajade några elkablar. Daikanyama Tower som skymtade bakom några tvåvåningshus gungade avmätt. Dörrarna i husen knakade som om någon höll på att öppna och stänga dem. Fönstren vibrerade svagt men enträget.

”Ryuichi-san, finns det en parkeringsplats här i närheten?”

Han såg oförstående ut.

”Vi borde söka oss till ett öppet ställe”, förklarade hon som för ett barn. ”Och köpa ett par flaskor vatten i en automat.”

Ryuichi kastade en lång blick på den muntra gula byggnaden.

”Mina kristaller. Mina magiska kristaller.”

”Javisst, Ryuichi-san, jag förstår. Det blir nog okej.”

Men ingenting var okej.

”Ryuichi-san, får jag låna er mobiltelefon? Jag måste ringa mina föräldrar. Min operatör, Softbank fungerar inte. Vad har ni för operatör? DoCoMo?”

Inte heller DoCoMo gick att nå.

Ur gatuhögtalarna hördes:

”... evakuering av passagerarna från metron och lokaltågen. Var goda och anlita buss eller taxi. Inom kort kommer Shibuyas administration att ta i bruk alla bussar som finns tillgängliga. De som önskar ringa ett telefonsamtal kan göra det gratis från de allmänna telefonerna.”

Långa köer uppstod vid de gröna mynttelefonerna. Solen sken. Bilar strömmade förbi en lekplats där en massa människor trängdes och pratade ängsligt med varandra. Efter en stund vandrade Megumi och Ryuichi tillbaka till kontoret.

Krystallerna var hela. Likaså Ryuichis dator. Efter tre försök lyckades han logga in på den. Han hade svårt att komma ihåg sitt lösenord.

En sammanbiten nyhetsuppläsare i skyddshjälm rabblade fram:

”Nordöstra Honshu ... epicenter i havet ... Iwate ... Miyagi ... Fukushima ... Ibaraki ... Tochigi ...”

Aldrig förr hade Megumi sett nyhetsuppläsare i Tokyo använda skyddshjälm.

”Det är värre än i Kobe år nittiofem”, sade Ryuichi.

Hon sneglade bekymrat på honom.

”Ryuichi-san, han ni ... några släktingar i Toohoku-regionen?”

”Nej, det har jag inte.”

Konstigt nog frågade han inte om Megumi hade några släktingar där. Kanske antog Ryuichi att hon inte hade det.

Där hon halvlåg på tatami-mattan i Ryuichis kontor tänkte hon på att hon var lyckligt lottad. Att få tillbringa en natt bland några mäktiga kristaller laddade med magisk energi var ett unikt tillfälle.

Från tamburen hördes brummet från en dator. Ryuichi dök upp i dörröppningen.

”Ryuichi-san, tack för att ni satte en pläd på mig. Nätterna är fortfarande kalla nu i mars och luftkonditioneringen är avstängd ...”

”Megumi-san, ni är fenomenal. Ni sov på riktigt! Själv fick jag inte en blund. Det kommer efterskalv mest hela tiden. Ibland är det mycket kraftigt. Jag

har aldrig varit med om något liknande.”

Hon nickade medlidsamt. I natt hade hon faktiskt svårt att somna, men till sist gjorde hon det. Efterskalven fortsatte, men även livet fortsatte.

Hennes föräldrars hem låg ungefär trettio kilometer härifrån. Det var ingen idé att försöka promenera hem. Många i Tokyo tillbringade denna natt på sina kontor. Vad Ryuichi beträffade kunde han ta sig hem till fots på knappa två timmar, men han stannade med Megumi.

Hon visste inte om det var en ridderlig impuls eller om han bara var mån om sina dyrbara kristaller. Det hon visste var att Ryuichi hade en svartsjuk fru som hörde till hennes vänner på nätgemenskapen Mixi. Att förstöra sin relation med henne var det sista Megumi ville.

”Fyra tåg försvann”, sade Ryuichi uttrycksöst.

”Hur menar ni?”

Hon intog en sittande ställning med en så elegant rörelse som möjligt.

”Bara försvann. Med alla passagerarna. I Toohoku-regionen, då det var jordbävning.”

”Ursäkta, jag förstår inte.”

”Inte jag heller.”

”Tittade ni på nyheterna hela natten?”

”Vad borde jag ha gjort i stället?”

Ryuichi lät allt annat än vänlig.

”Ettusenfyrahundra personer omkom”, fortsatte han entonigt. ”Många saknas. En kärnreaktor i Fukushima är i olag. I Chiba brinner ett oljeraffineri. Tokyo-Narita flyplatsen är stängd.”

”Finns det några dödsoffer i Tokyo?”

”Rätt få, har jag förstått. Taket i bankettsalen Kudan Kaikan rasade. Där finns några dödsoffer.”

”Ryuichi-san, ni är utmattad. Får jag koka kaffe åt er?”

Ytterligare ett efterskalv avbröt Megumis försök att sätta kaffefiltret i tratten. Livet fortsatte, men det var inte samma liv som förr.

* * *

Till skillnad från Ryuichi blev Megumis bror en av de äkta män som promenerade hem den natten.

När det började skaka var han mitt i stadens kärna, i Marunouchi, på sitt kontor på femtonde våningen. Larmsignalen kom alldeles för sent.

”Var goda och avstå från att använda hissarna ...”

Varningen irriterade honom. Den var obehövlig. När den knäpptes på hade han redan hunnit ställa sig i dörröppningen under en bärande vägg. Hissarna hade stängts av automatiskt under de första sekunderna.

I ett par minuter stod han och upprepade vant för sig själv: ”Snart är det över, snart är det över ...”

Skalven blev alltmer hotfulla. Hans tjocka lagböcker gled ner från skrivbordet. Han böjde sig ner. Blodet pulserade i hans tinningar. Bokhyllans dörrar slog mot varandra samtidigt som hans tänder klappade.

Aldrig hade han känt sig så ensam. Ett kraftigt skalv tvingade honom på knä. I fönstret såg han skyskraporna utanför Tokyo Station. De gungade sakta, som om de inte kunde bestämma sig vad de skulle göra. Han kunde knappt andas. Då skalven äntligen började avta upptäckte han att han låg i fosterställning på golvet.

Innan han började vandra hem hade han noga planerat sin rutt.

Han tömde sin portfölj och satte dess innehåll i en ryggsäck som han förvarade på jobbet för säkerhets skull. Han suckade vid tanken på att promenera i sina handsydda italienska skor med lädersulor. Han virade sin halsduk flera varv runt halsen och började gå nerför trapporna.

Klockan närmade sig sex. Det var skymning. Vid taxiståndet utanför fotoaffären Bic Camera stod en lång kö. Den sträckte sig ända bort till Tokyo Station. På andra sidan järnvägsstationen köade folk till bussar. Gamlingar och kvinnor med småbarn fick gå förbi kön. Några poliser förklarade för de förbipasserande hur bussarna gick och delade ut små kartor tillverkade i kopieringsmaskin.

Egentligen var de som stod och väntade på taxi eller buss inte så många. De flesta människorna var i rörelse. De vandrade hem.

Snabbmatställena utanför den stängda stationen var fulla av kostymklädda salarymän som hastigt åt curry eller nudlar. Några satt eller stod lite avsides på trottoaren. De var *kitaku konansha* – de som inte kunde ta sig hem.

Han kom ihåg hur han en gång hade deltagit i *kitaku konansha*-övningar som ordnades av stadens administration. Tidigt på morgonen samlades deltagarna med var sin ryggsäck utanför Kejserliga palatset. De skulle promenera hela vägen hem.

På den tiden bodde han fortfarande med sina föräldrar och sin storasyster. Det avstånd han fick tillryggalägga då var betydligt större än den sträcka som han hade framför sig nu. Men då hade han joggingskor på sig. Och då var det ingen jordbävning. Allra minst en sådan som nu.

Alla visste att den skulle komma, förr eller senare. Det var det enda som ingen någonsin tvivlat på. När han var liten berättade hans farmor att då Tokyo hette Edo och människorna bodde i traditionella japanska hus fruktade de fyra saker: *jishin* (jordbävning), *kaminari* (blix), *kaji* (eldsvåda) och *oyaji* (far).

Sin far var han inte ett dugg rädd för. Desto mera respekt hade han för sin farmor. Blixten skrämde honom en gång när han var på landsbygden med sin mamma och åskan överraskade dem mitt på en äng. Eldsvådor tog han inte på allvar. Tokyos brandsäkerhet var utomordentlig. Men när det gällde jordbävningar var människorna lika hjälplösa som under Edo-tiden.

Han gick allt längre, men folkskaran kring honom blev inte glesare.

Då och då svängde någon in på en tvärgata. Ändå kändes det som om mängden gående förblev oförändrad. Sidogatorna och barerna var öde. Stup i kvarten uppstod trafikstockningar på huvudvägen. Fotgängarna korsade den helt sonika mot rött ljus. De kastade avundsjuka blickar på de fåtaliga cyklister. En fotgängare rullade en resväska bakom sig. En välklädd ung dam bar sina höglackade skor i handen. På fötterna hade hon ett par billiga tofflor som hon tydligen köpt på vägen.

Ibland tog han fram sin mobiltelefon, men den visade upp ett och samma meddelande: ”Var god och vänta en stund.” Ändå visste han att hans fru var hemma. Oskadd. Det kunde inte vara på något annat sätt.

Av någon anledning var hans tankar långt från hans föräldrar och storasyster. I stället tänkte han på alla de husdjur som nu satt hemma och väntade på

sina ägare. Katter, hundar, kaniner. Rädda, olyckliga, hungriga. Många av dem kommer inte att återse sina ägare förrän imorgon.

Vid Kouganji-templet erbjöd några volontärer varm nudelsoppa och *onigiri*-risbollar åt de förbipasserande.

Han hade råd med en hyfsad restaurang, men restaurangerna var stängda. De anställda vara måna om att ta sig hem. Han tackade ja till en tallrik soppa, satte sig på trottoarkanten och började äta.

Där han satt på den hårda ytan trodde han sig känna ett efterskalv.

En medelålders man i en skrynklig kostym vände sig till honom:

”Minns ni kanske ifjol när det var vulkanutbrott på Island? Det blev flygstopp i Europa. Många européer blev då kitaku konansha. Precis som vi nu. De kunde inte ta sig hem.”

”Var ni i Europa när det hände?”

Främlingen fnissade förläget och tuggade på sin risboll.

”Vem, jag? Jag har aldrig varit utomlands. Jag såg alltsammans i tv-nyheterna.”

”Ursäkta ... Kände ni ett efterskalv för någon minut sedan?”

”Nej. Men var inte orolig, efterskalven kommer inte att låta vänta på sig!”

Efter detta löjliga skämt tynade samtalet bort.

Viam inveniam aut faciam. Jag ska finna vägen eller skapa den.

Så lät hans studentförenings valspråk när han låg vid universitetet.

Han hade avverkat dryga tretton kilometer och insåg till sin förtret att han vandrade allt långsammare. Äntligen nådde han den centrala ringvägen. Vanligtvis var gatorna under ringvägen nästan tomma den här tiden på dygnet. Nu fanns här biltrafik i osannolika mängder. Den rörde sig med snigelfart.

Ringvägen ovanför hans huvud var öde. Den hade evakuerats på grund av risk för starka efterskalv.

Tur att det inte finns några vattendrag på hans väg. Om den här delen av ringvägen inte är i bruk

är också Rainbow Bridge som förenar Tokyoviken med Odaiba-ön avstängd. Innan han lämnade sitt kontor i Marunouchi hade han kollat nyheter på internet. De sade att det var eldsvåda i hamnen på Odaiba.

Han var arton år när Rainbow Bridge byggdes. En mera storslagen anläggning kunde ingen ens drömma om.

*Somewhere over the rainbow
Way up high,
There's a land that I heard of
Once in a lullaby.*

Denna låt spelades nonstop under invigningsceremonin. Han var där med sin första flickvän. Var är hon nu? Kanske väntar hon på sin äkta man som är flera tiotal kilometer hemifrån. Kanske vandrar hon hem genom den förändrade staden med ett par höglackade skor i handen.

Han skakade av sig de objudna känslorna, svalde tårarna och fortsatte att vandra mot sydost. Ringvägens betongpelare reste sig framför honom som en helig *torii*-portal. När han passerade en av pelarna vidrörde han den med handen nästan i smyg för sig själv.

Vid metrostationen Itabashi-kuyakushomae upplyste en vänlig högtalarröst om att tågtrafiken på Toei Mita-linjen var delvis återställd.

Han hade ingen lust att trängas i den täta folkskara som väntade på tåget. Så mycket mer som han bara hade tre kilometer kvar. På fem timmar hade han blivit van vid att vara fotgängare.

Äntligen stod han framför trappan till andra våningen där hans lägenhet låg. Han såg ljus i vardagsrumsfönstret och drog en lättnadens suck.

Han kastade en blick på sitt Citizen-armbandsur som han hade fått i gåva av sin fru när han fyllde trettiofem. Klockan var kvart i elva.

Han tänkte ofrivilligt att han ibland hade kommit hem från jobbet senare.

ZINAIDA LINDÉN

Utdragen är hämtade ur en novellsamling under arbete.

Sovjetunionens brutala charm

”Det bara kom”

I marginalen till Moskva-ambassadens missiv från den 29.7.1975 gjorde Urho Kekkonen en kort anteckning:

5.8.-75 Föranleder inga åtgärder från vår sida. Inget svar är nödvändigt eftersom brevet har avlämnats till ambassaden den 25.7.1975 efter tjänstetid och genom mellanhänder.

I den undre marginalen tillade UKK:

Varför mottog ambassadens representant ett ’propagandabrev’ överlämnat av ’mellanhänder’?¹

Klaus Törnudd, t.f. chef för utrikesministeriets politiska avdelning, delgav ambassaden den välförtjänta tillrättavisningen den 15 augusti.

Jag blev underrättad om de lite oroväckande marginalanteckningarna av min chef Arto Mansala, som då var ambassadens politiska råd. Det hela handlade om bildhuggaren Ernst Neizvestnys brev. När man frågade vem det var som hade tagit emot brevet, hade Arto konstaterat att ”det bara kom”. Jag svalde eftersom jag förstod att det hela kunde ha slutat illa.

Det var alltså nära att jag hade kommit hem med mjölktaget.² Mitt misstag var att jag förmedlade brevet. Jag minns att jag tvekade, men gjorde det ändå eftersom jag hade lovat Ernst Neizvestny att

göra det. Jag visste inte då, och i min oerfarenhet kunde jag inte ana, att en pressad Neizvestny en vecka innan KSSE-mötet öppnades den 1 augusti i Helsingfors skulle ge brevet vidare till den internationella pressen. Det gjorde brevet i UKK:s ögon till ett ”propagandabrev”.

Refusnik

Ernst Neizvestny var då en *refusnik* (på ryska *otkaznik*). Det var den engelska benämningen på en person som hade fått ett nekande svar på sin emigrationsansökning. Samtidigt befann sig Neizvestny också på höjden av sin berömmelse. Ett år tidigare hade hans mest omtalade verk, Nikita Chrusjtjovs gravmonument, efter många och växlande turer avtäckts på Novodevitjijs begravningsplats. Samma år hade Aleksandr Solzjenitsyn blivit utvisad och hans vän Mstislav Rostropovitj fått tillstånd att emigrera utan att förlora sitt sovjetpass. Han blev av med passet senare.

I sina memoarer beskriver Neizvestny hur Sergej Nikitovitj Chrusjtjov tillsammans med sin vän Sergej Anastasjevitj Mikojan dagen efter Chrusjtjovs död hade kommit för att be honom utföra gravmonumentet. Enligt Sergej Nikitovitj var det faderns vilja. Neizvestny konstaterar för sin del att han hade kommit till samma slutsats genast när han hörde att Chrusjtjov hade avlidit.

I Neizvestnys memoarer finns det en färggrann beskrivning av kampen kring tillståndet att få resa monumentet. Efter att 1964 blivit avsatt förvandlades Chrusjtjov till en icke-person och stadsmyndigheterna i Moskva vågade inte bevilja de nödvändiga tillstånden. Det var först efter det att Chrusjtjovs

¹ UKA 1/81, 1975.

² Att komma hem med mjölktaget är finsk beväringsslang och betyder att man har misslyckats och kommenderas tillbaka till enheten mitt under pågående kurs i reservofficersskolan.

Ernst Neizvestny i färd med att skapa Nikita Chrusjtjovs gravmonument.

änka Nina Petrovna hade skrivit ett brev till premiärminister Aleksej Kosygin som tillståndet beviljades. Gravmonumentet avtäcktes på den tredje årsdagen av Nikita Sergejevitjs död enbart i familjens, bildhuggarens och den internationella korrespondentkårens närvaro. Tillfället högtidlighölls hemma hos Sergej Chrusjtjov med att man öppnade en flaska gammal konjak, som Nikita Chrusjtjov i tiderna hade fått av Charles de Gaulle.³

Nonkonformisterna

Moskva var min första utlandskommendering och tillsammans med min hustru Kaisa sökte vi, på samma sätt som andra diplomater och utländska korrespondenter, konstnärernas sällskap. Våra ryskakunskaper var redan ganska hyggliga, vilket underlättade samvaron och vi blev snabbt bekanta med de ledande nonkonformisterna. Det var den stämpelkonstnärsförbunden använde för personer som inte antogs i medlemskåren. Nonkonformisterna utgjorde en ganska sluten krets och var sina respektive yrkeskårers dissidenter. För dem var korrespondenterna och diplomaterna både ett andningshål och en extra inkomstkälla. Som finsk diplomat förhöll jag

mig ganska försiktigt till de mest militanta dissidenterna. Jag kommer ihåg minförvåning när min norska kollega med stolthet visade upp sitt handlager i Norges ambassad. Han hade ett skåp fullt med den just utkomna ryska upplagan (1973)

av Solzjenitsyns *Arkipelagen Gulag*, som han uppenbarligen delade ut på stan. För mig var det klart att den sortens verksamhet inte var förenlig med Finlands intressen. Vi visste inte då att den svenske korrespondenten Stig Fredriksson var en av Solzjenitsyns viktigaste kontaktpersoner.⁴ Jag umgicks mycket med Fredriksson och vi köpte tillsammans konst av nonkonformisterna, men "Stigu" pratade inte bredvid mun.

Det var berikande och synnerligen intressant att umgås med konstnärerna eftersom de nästan utan undantag hade stötts ut ur det sovjetiska systemet och levde ett anspråkslöst och opolitiskt, men självständigt liv utanför sovjetsamhällets strikta normer. Knappast någon av dem röstade i de så kallade valen. Många fick sin utkomst genom kroppsarbete ifall de inte lyckades sälja sina verk åt utlänningar eller åt de fåtaliga ryska konstsamlarna. En av samlarna var pianisten Svjatoslav Richter. Han bodde i ett för sovjeteliten byggt hus av gult tegel i Moskvans centrum alldeles i närheten av det som då kallades Pionjärdammarna, men som nu igen heter Biskopsdammarna (*Пампушиные пруды*), där Michail Bulgakovs roman *Master i Margarita* tar sin

³ Ernst Neizvestny: *Govorit Neizvestnyj*, Posev-Verlag, 1984, Frankfurt a. M. s. 24-27.

⁴ Stig Fredriksson: *Alexanders kurir, ett journalistliv i skuggan av det kalla kriget*, Carlsson, 2004.

början.⁵ I Richters rymliga lägenhet såg vi Dmitrij Krasnopevtsevs utställning 1974. Prisnivån var inte ens omöjlig för en ung tjänsteman och vi köpte ett antal konstverk, bland dem några konstnärligt betydelsefulla, som fortfarande väcker till eftertanke.

Det gladdde mig när jag 2008 märkte att Tretjakovgalleriet hade ordnat konstnären Oskar Rabins 80-års jubileumsutställning. Rabin hade blivit utsatt för en hård behandling. Hans son hade dött under oklara omständigheter och till slut hade han 1978 själv tvingats gå i landsflykt. Rabin och hans konstnärshustru Valentina Kropivnitskaja slog sig ner i Paris och blev franska medborgare. Vi kände dem väl och hade köpt konstverk av dem båda. Rabin var en av de centrala nonkonformisterna och köket i deras trånga lägenhet var konstnärskretsarnas samlingsplats.

Moskva-konstnärernas värld – också den inofficiella sidan – var inte okänd för ambassadörsparet Hallama. Det porträtt som Ilja Glazunov målade av Anita Hallama 1958 är ett av hans bästa verk. Det kunde man konstatera under utställningen i Kiasma på hösten 2010.

Glazunov uppträdde gärna både på den tiden och på sin ålderdoms dagar som dissidentkonstnär. Och dissident var han åtminstone i den meningen att hans religiösa och mystikfyllda tematik var nationalistisk och stod i konflikt med den officiella ateismen. Just den egenskapen tilltalade många inom partieliten och det gav därmed Glazunov både beskydd och märkbara ekonomiska förmåner. Bland nonkonformisterna var Glazunov suspekt just på grund av sina privilegier.

”För att inte sovjetmyndigheterna skall ilska till”

Tvärt emot vad man kunde föreställa sig på basen av Kekkonens reaktion 1975 var Ernst Neizvestny

ingen okänd konstnär för honom. Kekkonen hade 1965 av premiärminister Kosygin fått som gåva Neizvestnys granitskulptur ”Moder jord”, som stod på en prominent plats på Ekudden. I sin dagbok noterar Kekkonen att han den 18 februari 1966 var närvarande när museet för modern konst i Tammerfors öppnades. För utställningen hade han lånat ut ”Neizvestnys skulptur ’Jorden’, som jag hade fått av Sovjetunionens regering”.⁶

I Neizvestnys brev, som av Kekkonen stämpades som ett ”propagandabrev”, hänvisar han till gåvan och till det tackbrev, som han hade fått av Kekkonen.⁷

För Kekkonens del var intresset för Neizvestnys konst uppriktigt. Han gav i november 1965 instruktioner till ambassadör Jorma Vanamo att närma sig konstnären. Ordvändningen visar i ett nötskal den finska utrikespolitikens metod:

[...] jag ber Dig undersöka om man på något sätt kunde köpa en skulptur och möjligen något grafiskt arbete av Neizvestny. Frågan måste naturligtvis skötas – vilket jag naturligtvis inte ens behövde framhålla för Dig – på ett sådant sätt att sovjetmyndigheterna inte ilsknar till. Men inte behövs deras medgivande heller.⁸

År 1968 närmade sig Neizvestny Kekkonen genom sin vän Jaakko Kaurinkoski, som var *Uusi Suomis* korrespondent, och genom ambassaden. Neizvestny ville ge Kekkonen ett antal teckningar, som han hade gjort till en ny upplaga av Dostojevskijs *Brott och straff*. Ambassaden hittade inte tillräckligt högklassiga ”vita kartongpärmar för att göra samlingen till en någorlunda prydlig representativ helhet”. Därför bad man UM:s pressavdelning om hjälp.⁹ I samma korrespondens förmedlade ambassaden också Neizvestnys önskemål om att få arrangera en utställning i Helsingfors. ”[...] han företog sig att påminna Re-

5 Michail Bulgakovs roman *Master i Margarita* utkom i en förkortad och ideologiskt tillrättalagd version i tidskriften *Москва (Moskva)* 1966. Chrusjtjovs tövaderperiod hade redan tagit slut, men ändå kom romanen eller snarare romanfragmentet ut. En någorlunda fullständig utgåva utkom 1973 och en fullständig 1990. Den första svenska upplagan av *Mästaren och Margarita* utkom 1971.

6 Juhani Suomi (toim): *Urho Kekkonen päiväkirjat 2, 1963–68*, Otava, 2002, s. 252. Felskrivningen av namnet är Kekkonens.

7 Neizvestny, s. 88. (Diarienumret visar att Kekkonen sände ett tackbrev till Neizvestny, men det finns inte bevarat i Republikens presidents arkiv. RN)

8 UKK:s brev till Vanamo den 9 november 1965.

9 Ambassaden i Moskva, nr 1635, 19.7.1968, Antti Karpinen.

publikens President om den en gång uttalade tanken på att en utställning för Neizvestny kunde ordnas i Finland.” I marginalen finns anteckningen ”HRP [Herr Republikens President] 23.6.68 I det här skedet finns det inte tid att ta emot, tråkigt nog”. Ambassadrådet Aarno Karhilo har med penna skrivit in en anmärkning om att Neizvestny ”via Kaurinkoski kan överlämna gåvan till ambassaden, som sänder den vidare till RP”.¹⁰

Neizvestny

Vi blev bekanta med Neizvestny förhållandevis sent, först under vårt sista år i Moskva 1975. Hans ateljé på Prospekt Mira 41, byggnad 4, inne på gården, var en mycket sliten verkstad, men huset var inte en slum och låg inte heller i stadens utkant. Neizvestny brukade med förnöjelse påpeka att det bara var åtta minuters väg till Kreml.¹¹ I ateljén besöktes han av alla tänkbara: det italienska kommunistpartiets stora namn, en holländsk prinsessa, senator Robert Kennedy, franske konseljpresidenten Edgar Faure och ett oändligt antal diplomater och andra tillresande. De ansvariga tjänstemännen på kulturavdelningen vid SUKP:s centralkommitté uppmanade Neizvestny att besvara de uppenbara frågorna om ateljéns tillstånd med att det här var ett tillfälligt förråd och att han snart skulle få en ny ateljé. Det fick han naturligtvis aldrig.¹²

Neizvestny var en legend och en symbol för mod. Alla kände till hans sammandrabbning med Chrusjtjov under utställningen i Manegen i december 1962. Det politiska tövädret hade i sista hand upphört med det förnedrande slutet på Kubakrisen samma år och det fick konstnärerna känna av i Manegen en månad senare. Händelseförloppet är känt och numera har man i SUKP:s centralkommittés arkiv funnit ett dokument som ordagrant relaterar den sovjetiska premiärministerns och SUKP:s förste sekreterares ordväxling med konstnären.¹³ På plats

fanns, enligt tidens bruk, hela politbyrån. Det finns ett antal versioner av hur orden föll, men klart är att Neizvestnys sätt att stå på sig gjorde ett intryck på Chrusjtjov. Med en hänvisning till konstnärens namn konstaterade Chrusjtjov försmädligt att ”ni är okänd” (*neizvestnyi*). Biträdande premiärminister och tidigare KGB-chefen Aleksandr Sjeljepin inflikade hotelser om att sända Neizvestny till ett skogsarbetsläger. För Kaisa och mig återgav Neizvestny sin version av ordväxlingen med Chrusjtjov. Nikita Sergeijevitj frågade hur Neizvestny hade fått tag på bronset till statyn. Frågan berodde på att brons var en typisk sovjetisk bristvara (*defitsitnyj*). Neizvestny hade helt frank svarat: ”Jag har stulit det som alla andra.” I den redogörelse som finns i SUKP:s centralkommittés arkiv bestred Neizvestny att han skulle ha stulit det och hävdade att ”kopparn” skräpade i knutarna.¹⁴

Med sitt frejdiga uppträdande skiljde sig Neizvestny från andra konstnärer. Han hade vid sidan av sina konststudier studerat filosofi vid Moskvas universitet och hade dessutom litterära ambitioner. I hans ateljé träffade vi också hans vän, den jämnårige filosofen Aleksandr Zinovjev, som blev berömd för boken *Gapande höjder*.¹⁵ I boken, som publicerades utomlands 1976, kritiserade Zinovjev skoningslöst sovjetsystemet. 1978 utvisades han från Sovjetunionen, men som så många andra fann han aldrig sin plats i emigrationen. I slutskedet anklagade han Väst för att ha förintat Sovjetunionen.

Höger och vänster

Senare har bilden av Sovjetunionens dissidenter och nonkonformister klarnat. Arkiven – med undantag för KGB:s arkiv – har öppnat sig och i Ryssland har man publicerat en oerhörd mängd memoarer och dokument.

Största delen av de intellektuella, som då upplevde sig vara dissidenter, godkände trots allt sovjetsystemet och det kalla krigets logik. De levde i ett informationsvakuum och var egentligen stolta över sin ”sovjetidentitet”. Efter Stalins död ställde de sitt hopp till Chrusjtjovs töväder, som sist och slutligen

¹⁰ Ambassaden i Moskva, PM 21.6.1968 Aarno Karhilo

¹¹ Neizvestny, s. 70

¹² Neizvestny, s. 107.

¹³ Vyskazivania N.S. Chrusjtjova 1.12.1962 (*Rodina*-tidningens bilaga *Istotjnik* 6/2003, s. 159).

¹⁴ Neizvestny, s. 164-165.

¹⁵ Aleksandr Zinovjev: *Зияющие высоты*, 1976

inte pågick särskilt länge. Under decenniernas gång minskade sedan både förtroendet för socialismen och tron på systemets oåterkalleliga fortbestånd. Den sovjetiska verklighetens hårda bud tog kål på tron att samhället kunde reformeras och demokratiseras. Michail Gorbatsjov förstod det antagligen först i augusti 1991.

Historikern Vladislav Zubok, som emigrerade till Förenta Staterna genast efter Sovjetunionens fall, ger i boken *Zhivago's Children, The Last Russian Intelligentsia* en helhetsmässig beskrivning av utvecklingen efter Stalin. Zubok delar grovt upp dissidenterna i höger och vänster. Vänstern med Andrej Sacharov som galjonsfigur fördömde kränkningarna av mänskliga rättigheter medan högern med sin galjonsfigur Aleksandr Solzjenitsyn fördömde förintelsen av det ryska folket.¹⁶ I dagens Ryssland talar man om liberaler och konservativa. På tsartiden bestod motsvarande uppdelning av zapadniker och slavofiler.

Första världskriget var Europas *Urkatastrophe*, men för Ryssland var kollektiviseringen den urkatastrof från vilken landet aldrig återhämtade sig. Chrusjtjov bröt slutgiltigt landsbygdens ryggrad och åstadkom den andra stora flykten från landsbygden till städerna. Kolchozbönderna var på samma sätt bundna till jorden som de livegna bönderna på tsartiden. De fick ett inrikespass, ett slags identitetsbevis, år 1962. Först med det passet kunde de lämna kolchozen.

Enligt Zubok skapade tövädersperioden två med varandra konkurrerande berättelser om det som hade utspelats i Ryssland under 1900-talet. Men Rysslands närhistoria är fortfarande obearbetad tjugo år efter Sovjetunionens sammanbrott. Zubok beskriver elegant Aleksandr Tvardovskys jakobsbrottning. Tvardovsky var Solzjenitsyns stöd och samtidigt chefredaktör för tidskriften *Novy Mir*, som bröt partimonopolet på att definiera vad som var god litteratur. Det stärkte i sin tur intelligentsians moraliska auktoritet.

Vasilij Grossmans storverk *Liv och öde*, som beskriver hur den judiska befolkningen pressas mellan nazister och bolsjeviker, gjorde ett stort intryck på Tvardovsky, men i sin dagbok framhåller han att han ändå kände sig störd av Grossmans betoningar.¹⁷ För Tvardovsky är den ryska revolutionens tragedi och den ryska bondens undergång centrala teman, inte den judiska befolkningens öden i andra världskriget. Både Tvardovsky och Solzjenitsyn stöttes bort av de kosmopolitiska intellektuella, som inte lät sig beröras av böndernas och den ryska kulturens öden.¹⁸

Både den litteratur som föregår ryska revolutionen och den som skrevs i emigrationen gav näring åt Sovjetunionens antisemitism. Samma känslor födde också den judiska dominansen i bolsjevikpartiets ledning. "[De judiska] läkarnas sammansvärjning" 1952 kunde ha lett till ett blodbad, som nu enbart förhindrades av Stalins död den 5 mars 1953.

Den vardagliga diskrimineringen var ett faktum i Sovjetunionen. Anställningsförbud och inofficiella universitetskvoter diskriminerade judar. Den femte kolumnen i sovjetpasset innehöll nationalitetsbeteckningen och var en ständig källa till galghumoristiska skämt. "Femte kolumnen? – Svaret är jakandel!", det vill säga i passet stod det att personen var jude. Den judiska nationalitetsbeteckningen beskrevs också som "invaliditet av femte graden".

Neizvestnys öde

Neizvestny är 86 år gammal och bor i New York och Moskva. Jag träffade honom två gånger efter det att han 1976 emigrerade, först till Genève och därefter 1977 till New York. Jag var hos min vän Pentti Kouri i Greenwich, Connecticut någon gång under 1980-talets sista år. Pentti var redan då en välkänd konstsamlare och mecenat. I trädgården kring hans imponerade gård fanns stora statyer, bland annat Henry Moores arbeten. De inbjudna gästerna var konstnärer och bland dem befann sig också Ernst Neizvestny, som anförtrorde sina drömmar åt Pentti.

16 Vladislav Zubok: *Zhivago's Children, The Last Russian Intelligentsia*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, 2009.

17 Vasilij Grossman, *Liv och öde*, Norstedts, Stockholm, 1986.

18 Zubok, s. 247.

Jag råkade höra den avgörande formuleringen: *"I want to be rich!"* Följande gång träffade jag Neizvestny i Moskva i mitten av 1990-talet. Det var på ett galleri där hans verk fanns utställda.

En stor del av dissidenterna och non-konformisterna var judar, men inte alla. Ernst Josifovitj Neizvestnys far, Josif Moisejevitj Neizvestny, var läkare och hans mor var den kända poeten Bella Abramovna Dizjur. Vardera av judisk härkomst. I sitt brev till Kekkonen ber Neizvestny om hjälp för att få ett emigrationsvisum till Israel, men myndigheterna krävde ännu skilsmässa och godkände inte det medgivande hans hustru hade gett. Man gav honom inte heller den ynnest man hade visat Rostropovitj: att få behålla sovjetpasset.

Symboliken i Neizvestnys verk är påfallande kristen. Han for som frivillig 17-åring till fronten, blev officer och sårades svårt. I det avseendet är hans historia ganska vanlig. Så länge han nöjde sig med sin position i kulturens sovjetiska ingenmansland mellan det officiella och det inofficiella stod man ut med honom och beundrade honom till och med i smyg. Men när hans mått rågades och han bad om ett emigrationsvisum, trädde han över en gräns och fick utstå förödmjukande påpekanden om passets femte kolumn.

Jackson-Vanik-lagen i Förenta staterna från 1974 är ett spår från den tiden. I lagändringen är fri emigrationsrätt en förutsättning för att behandling enligt principen mest gynnad nation skall träda i kraft. Lagen är fortfarande i kraft och därmed en stötesten på Rysslands väg till WTO-medlemskap. Å andra sidan har Ryssland och Israel infört visumfrihet, och det finns inga hinder att lämna landet. Alla sovjet-medborgare, som i tiderna framtogs sitt medborgarskap, har dessutom – om de så har önskat – fått ett ryskt pass ifall de inte blivit medborgare i någon av Sovjetunionens efterföljarstater.

President Dmitrij Medvedev besöker minnesmärket "Sorgens masker" i Magadan 2008.

Neizvestny har på många sätt kunnat förverkliga sig själv. Hans konst åtnjuter internationellt anseende. I Magadan i Rysslands Fjärran öster, i utkanten av Gulags tröstlösa vidder, avtäckte man 1996 det 15 meter höga minnesmärket "Sorgens masker" (*Mas-ki skorbi*).

RENÉ NYBERG

Texten är en förkortad och översatt version av René Nybergs artikel i en vänbok till f.d. Moskva-ambassadör Arto Mansala. Artikeln i sin helhet kan läsas i *Suomen liikkumavara. Suurlähettiläs Arto Mansalan ystäväkirja* (red. M. Häikiö, J. Pekkarinen och P. Torstila). Finska litteratursällskapet, Helsingfors 2011.

Bibliotekskraft – det ordet gillar jag!

Föreläsningar om framtidens bibliotek

Biblioteket är en politisk kraft. För att undvika att stöta mig med människor som kanske vill hålla politiken på avstånd borde jag kanske nöja mig med att kalla biblioteket för en samhällskraft. Men kan man föreställa sig en samhällelig kraft, som inte samtidigt uppvisar politisk styrka?

Nedan ska jag presentera några idéer, som jag på arrangörernas uppmaning lade fram under ett seminarium om bibliotekens framtid.¹ Tidpunkten för seminariet, oktober 2011, sammanfaller med någonting som skedde i min hemby Isnäs (numera räknad som "stadsdel" i Lovisa): grundandet av *Pernå skärgårdsnät*. Om det inte rörde sig om fibernät skulle jag förbigå denna händelse med tystnad. Men eftersom fibernätet är någonting annat och förmer än de övriga fysiska datanäten är händelsen högst signifikativ.²

Min uppgift på ovannämnda seminarium var att inleda ett samtal om hur vi föreställer oss framtidens bibliotek. Det första jag då ville säga var, att jag tror biblioteket i framtiden kommer att äga och driva det fysiska datanätet, vilket på vårt nuvarande tekniska utvecklingsstadium innebär ett fibernät. Till de som har förklarat varför fibernätet är viktigt hör inte minst Nisse Husberg, som har varvat sin forskarsinsats inom området telekommunikationsteknik vid

Tekniska högskolan med jordbruk på farsgården i Hindersby i Lapträsk. Vidare är *Hindersby fibernät* (där Husberg själv är *primus motor*) ett känt exempel på att invånarna i demokratisk anda tar saken i egna händer. Just detta håller förhoppningsvis också på att ske i min näromgivning, nämligen att medborgarna själva drar fibernätet till sina hem i stället för att förgäves vänta på att staten, staden/kommunen eller teleoperatörerna ska göra det.

Innan jag spikade tesen om bibliotekets framtida roll som fibernätsförvaltare och -operatör var jag dock tvungen att förklara ett i mitt tycke grundläggande förhållande mellan biblioteket och de övriga delarna av samhällets helhet. Jag började då med att framhålla min önskan om att få vara en medlem i biblioteket — en förhoppning som anknyter direkt till frågan om bibliotekets allmänna kraft eller makt i samhället. Om vi tänker oss att biblioteket ska bli mäktigare än hittills bör vi nämligen inte tveka att kalla det en organisation. Då kan det också kännas riktigare att tala om biblioteksmedlemmar än om biblioteksanvändare, för att inte tala om biblioteks-kunder.³

Bibliotek brukar visserligen inte uppfattas som medlemsorganisationer utan vanligen främst eller enbart som *public service*. Men en offentlig tjänst kan också bygga på medlemskap. Ja, som medborgare är vi ju också medlemmar i staten, förutsatt att

1 Biblioteksfackets framtidsseminarium "Kirjastovoima olkoon kanssasi – bibliotekskraft vare med dig" hölls i universitetets lilla festsal i Helsingfors 5.10.2011.

2 Ifall ordet fibernät känns främmande föreslås läsning av artikeln "Telekommunikation" (av Nisse Husberg) i *Uppslagsverket Finland* (www.uppslagsverket.fi) samt artikeln "Det fiberoptiska överföringssystemet" på Wikipedia.

3 Ang. 'medlem' i stället för 'användare' eller 'bibliotekskund' har jag tagit intryck av tankegångarna i R.David Lankes *Atlas of New Librarianship* (MIT Press 2011), som jag hoppas få återkomma till i ett senare nummer av *Nya Argus*.

statsformen är republik och att där råder demokrati. (Annars vore vi ju blott undersåtar.) Rättsväsendet i rättsstaten är ett exempel på detta förhållande. Det ger ju medborgarna/statsmedlemmarna möjlighet att använda sig av bland annat domstolarnas tjänster.

Men rättsväsendet är samtidigt den dömande makten som vi har inrättat vid sidan av de lagstiftande och verkställande makterna. Vad jag ville säga innan jag gick in på fibernätsfrågan var att biblioteket i framtiden kommer att utgöra en *ytterligare, fjärde statsmakt*.

Som en allmän premiss för hur vi kan och bör föreställa oss framtidens bibliotek föreslår jag således, att vi försöker tänka oss det som en av statsmakterna, vilken har till uppgift att betjäna sina medlemmar, medborgarna.⁴

Men lika litet som vi vid det här laget vill eller ens förmår tänka oss ett vingklippt internet, som stoppas vid de enskilda staternas gränser, går det att föreställa sig ett förverkligande av den nya maktdelningen i en enskild nationalstat. Den nya *informationella* makten (biblioteket som en ny statsmakt) är med nödvändighet transnationell. Den inbegriper med andra ord en ny maktdelning på globalplanet.⁵

Men övergången till den nya maktdelningen måste börja *någonstans* – en sådan historisk förändring kan inte ske överallt samtidigt. Som européer bör vi för vår del sträva till att i vår del av världen stifta en ny grundlag, som syftar till att komplettera Montesquieus kända maktdelningslära så att denna bättre motsvarar nutidens krav och erkänner bibliotekets ställning såsom en fjärde statsmakt.

Om nu någon invänder att dagens Europa i stället måste börja med att lösa sina problem med finanserna och eurovalutan så bevisar den personen bara sin egen trångsynthet. Framtidsutsikterna och den europeiska politiken bör ju ses ur ett större helhetsperspektiv, där inte minst statsformen och maktdelningen tilldelas en avgörande betydelse.

4 Jfr. min essä "Gamla och nya biblioteksvisioner", *Nya Argus* 1–2/2010.

5 Om den kommande, globala demokratin, se boken av professorerna vid statsvetenskapliga fakulteten, Helsingfors universitet, Heikki Patomäki och Teivo Teivainen: *A Possible World: Democratic Transformation of Global Institutions*, Zed Books 2005.

Varför hinner den traditionella, montesquieuska makttriaden inte längre till? Här vill jag främst peka på förändringsfaktorn internet, också för att nätet är den av samtidens stora nyheter, som omedelbarast berör biblioteket. Ja, internet inte bara "berör" biblioteket utan det är faktiskt redan en del av biblioteket (och vice versa är biblioteket faktiskt redan en del av internet).

Detta likhetstecken mellan internet och bibliotek kan göras begripligt genom begreppet informationsteknik (IT). Internet och bibliotek har detta gemensamt: de är informationsteknik.

Internetutvecklingen tvingar oss kort sagt att revidera biblioteksvetenskapens traditionella begrepp såsom 'samling' och 'dokument', för att inte tala om begreppet 'bok'. Vad kunde vara mer självklart än att biblioteket självt som begrepp och biblioteksvetenskapen, vars objekt detta begrepp är, måste revideras?

Gångna tiders bibliotek existerade endast i byggnader. Och bibliotekshus av det hittillsvarande slaget kommer, det tror åtminstone jag, att behövas också i framtiden. Men också internet är någonting som vi har byggt och bygger vidare på. I internet tillkommer, så fortsätter min tankegång, biblioteket och bibliotekarierna en särskild makt, som jag hoppas att vi en gång ska begripa att konstituera. Problemet idag är att biblioteket inte ännu har intagit sin givna plats i nätet. Därför reglerar bibliotekarierna tills vidare inte över sin nya domän såsom domarna, juristerna och de rättslärda som bestämmer över rättsväsendet i en republik där makten är delad.

Min och många andras skräckvision är att de nutida stormakternas chefer med sina *overkill*-vapen och sin till synes obotliga statsegoism ska få övertaget över internetutvecklingen. Vi har redan sett ansatser till mellanstatliga cyberkrig och fått uppleva många exempel på hur regeringar blandar sig i nätets fria kommunikationsformer. Men vi har också upplevt WikiLeaks, ett embryo till folkens eget underrättelseväsen, som förhoppningsvis är i färd med att klassa ut imperiernas spionorganisationer och propagandamaskinerier. Vidare har vi kunnat följa med och delta i framväxten av den flerspråkiga Wikipedia, som redan är på god väg att både kvantitativt och kvalitativt överträffa alla tidigare encyklopedier.

Samfundets val: väg till framgång eller kollaps

Den amerikanske geografen Jared Diamond har i sin beskrivning av kulturers uppgång och fall formulerat frågan om hur våra gemensamt fattade beslut påverkar den riktning samhället utvecklas i. Kan vi förutse konsekvenserna av våra beslut, det vill säga inse vad som sannolikt händer i framtiden som följd av komplicerade interaktioner mellan ett stort antal faktorer, som påverkats av de val vi gjort? Om vi upptäcker att våra val, trots att de medfört vissa fördelar, inte stöder en hållbar utveckling, kan vi då ändra riktning med bibehållen trovärdighet?

Fornminnen påminner oss om att ett flertal högt utvecklade kulturer existerat redan innan historisk dokumentation blev möjlig. I en del fall ser det ut som om utvecklingen plötsligt avstannat och människorna försvunnit. Ibland kan man i bakgrunden till en sådan krasch skönja naturkatastrofer eller fiendeinvasion eller också kan det vara frågan om ett internt sammanbrott av samhällsstrukturerna. Vad hände till exempel med människorna som byggt upp den storartade inka- respektive mayakulturen eller med folket på Påskön med sina unika statyer?

Outhärdlig är också tanken att vårt nya bibliotek allt framgent skulle domineras av Google, Facebook, Amazon, Samsung och andra kapitalistiska storföretag. Dessa har redan lyckats skapa sig alltför starka maktpositioner, som behöver inskränkas, regleras och balanseras.

Men hur tar sig dessa tankar ut i vardagen, på lokalplanet? Jag är rädd för att de ter sig alldeles för abstrakta och avlägsna med avseende på våra omedelbara möjligheter. Det gäller först och främst att hitta trådar att börja dra i.

Fibernätet är, som jag ovan har antytt, en sådan förenande länk. Man må jämföra fiberkabeln med vattenledningen och biblioteket, som sköter om informationsförsörjningen med vattenverket eller vattenandelslaget, som ser till vattenförsörjningen. Det fiberoptiska överföringssystemet, när det väl är installerat, torde inte vara svårare att driva än ett vattenverk.

Fibernätet omgärdar och täcker redan stora delar av världen. Men det är inte ännu *vårt* nät. Vi

har knappast vaknat till medvetande om fibernätets existens.

Lyckligtvis har vi hunnit bli nog så medvetna om internet. Men för att komma vidare behöver vi nu också ta oss an nätets och det framtida bibliotekets infrastruktur, det vill säga fibernätet.

Anta avslutningsvis, att tjänsten som chef för kommunens informationsförvaltning lediganslås och utannonseras. På finska har denna nya kommunala befattning kommit att få heta *tietohallintopäällikkö*. En bokstavlig översättning skulle kunna vara "informationsförvaltningshövding", vilket om möjligt låter ännu värre. I Sverige verkar motsvarande kommunala jobb kallas "IT-chef" och således vara vikt för en teknokrat. Jag hoppas att det har framgått vad jag menar angående denna viktiga ledande befattning och vem jag anser att borde inneha den. Rätt gissat, den jag tänkte på är naturligtvis... bibliotekarien.

MIKAEL BÖÖK

Hur gick minoakulturen på Kreta under? Med vilka medel fick primitiva barbarstammar det högt organiserade romerska riket på fall? Varför övergavs de storartade tempelbyggnaderna i Angkor Wat i nuvarande Kambodja? Hur kunde Sovjetväldet så plötsligt falla samman? Och vad är det som händer i våra dagars Somalia eller Rwanda? I vissa fall sker sönderfallet av samhällsstrukturerna gradvis, men ibland kommer sammanbrottet snabbt och plötsligt. Diamond utforskar på vilket sätt besluten av samhällens ledning styrt händelseförloppen.

En uppenbar svaghet i politiska beslutsprocesser är det korta tidsperspektivet. Snabba fördelar lockar snarare än någon utveckling på lång sikt, som dessutom innehåller långt flera osäkerhetsmoment. Det är föga populärt att framhålla negativa följder av att vi utnyttjar naturresurser alltför effektivt, till exempel genom att radikalt avverka skog eller genom att försumma att beakta avfallsproblemet i samband med gruvdrift. Förändringar i klimat eller i flora och fauna blir kanske uppenbara först flera generationer senare. Klara kausala samband är svåra att påvisa och kanske dessa inte heller väcker intresse jämfört med aktuella problem, som kräver omedelbara lösningar.

Man kan – särskilt i dagens informationsgenomsyrade samhälle – ställa frågan om hur de tankar som individen gör sig om aktuella fenomen meddelas andra. I demokratiska samhällen kan synpunkter som baserar sig på värdeomdömen relativt fritt uttryckas och påverka beslutsprocesserna. Men detta förutsätter att de som uttrycker sig har kunskap om den problematik ur vilken frågeställningarna uppstått. Moderna medier ger möjligheter att informera en större allmänhet om synpunkter man anser att bör beaktas. Problemet är hotet att vi drunknar i information och har svårt att bedöma vilken betydelse det meddelade har för oss.

Människan skiljer sig från (de andra) djuren genom att hon på basen av sina erfarenheter utarbetar ett personligt värdesystem för sig själv. Som bärande strukturer i detta framstår uppfattningen om gott och ont, rätt och orätt, äkta och falskt samt också känslan för tecken på empatisk förståelse från andra i motsats till liknöjdhet. Även om de egna synpunkterna inte alltid är manifest medvetna för

oss bestämmer de hur vi tänker och handlar. Värdesystemet innefattar också en mer eller mindre klart utformad uppfattning om varför vi lever. Har vi en individuell målsättning för våra liv? Vi kan försöka finna mening i tillvaron genom att djärvt anta nya utmaningar och samordna våra strävanden för att nå fram till en allt högre grad av mognad och visdom. Vi kan också föreställa oss att hela mänskligheten strävar mot detta slags mål och att man därför kan uppfatta detta även allmänt taget som livets mening. Sett i ett historiskt perspektiv har vi ju genom tiderna gjort betydande framsteg i analytiskt tänkande och tekniska färdigheter. Varför skulle inte detta framåtskridande fortsätta?

Däremot kan de politiska beslutens korta tidsperspektiv i praktiken komma att accentuera strävan att ackumulera tillgångar för att trygga levnadsnivån, däri som en väsentlig beståndsdel inräknat en trygg framtid för nästa generation. Detta innebär dock samtidigt ökad konsumtion och behovet att utnyttja naturresurser effektivt. Vi har ändå orsak att fråga oss vilka behov som kanske är de viktigaste för våra ungdomar. Vid sidan av möjligheten att utbilda sig behöver de givetvis mat och kläder och en acceptabel bostad. Men man kan hävda att framför allt det andliga kapital ungdomar samlar i sin uppväxtmiljö är av avgörande betydelse för deras förmåga att förstå värdet av att engagera sig i att lösa problem, som väckt deras uppmärksamhet.

Vad den materiella sidan av en tryggad framtid beträffar kvarstår frågorna kring konsekvenserna av en ökad konsumtion. Den tillväxt av produktionen som förutsätts ses i våra medier i ett positivt ljus såtillvida som den håller ekonomins hjul i rullning och därigenom tryggar arbetsplatserna. Bergen av avfall som en i många avseenden slit och släng-livsstil för med sig är förstås ett problem som vi måste finna en lösning på.

Viktiga frågor kvarstår emellertid. I Diamonds framställning saknas enligt min uppfattning aspekter av annat slag än de konkret materiella när han behandlar vårt behov av social trygghet. Detta blir dessutom i dagens politiska diskussion banaliserat som betydelsen av att slå vakt om allas köpkraft. Diamond beaktar till exempel inte individens behov att kunna definiera sin egen plats i strömmen

av händelser och att som individ bli bekräftad av andra. Vi måste också besluta hur vi skall förhålla oss till kolliderande – ofta religiöst färgade – värdesystem eller ideologier, som ofta leder till explosiva konflikter, där maktsträvan och konkurrens om ekonomiska fördelar kan stå i förgrunden.

Man kan ställa frågan om enbart marknadskrafter bestämmer över samhällets angelägenheter. Har den demokratiska kritiska granskningen och därmed kontrollen glidit oss ur händerna såsom den aktuella diskussionen om Greklands eventuella konkurs antyder? Börskurserna faller och misstroendet mot bankerna och hela samhällsekonomin växer. Konsekvenserna av hur finanskrisen hanteras sägs vara nära nog omöjliga att förutse. Den 'officiella sanningen' sådan som den avspeglas i mediernas rapportering betonar enhälligt att den fortsatta tillväxten måste tryggas för att samhället i dess nuvarande form skall bestå.

Marknadskrafterna kan karaktäriseras som det praktiska förverkligandet av de beslut vi gör i gemensamma angelägenheter. Historisk erfarenhet visar enligt Diamond att en lyckad integration av olika synpunkter och förmåga att anpassa sig till såväl ekologiska fakta som sociala rättvisesympunkter får kulturer att blomstra och utvecklas vidare. Krånglar anpassningen leder detta till stagnation och sönderfall av samhällsstrukturer. I detta fall fungerar inte längre reglerna för hur vi med beaktande av social rättvisa skall leva tillsammans. Vissa grupper vill tillskansa sig mer makt genom att utnyttja svagare partners.

Här kan det vara intressant att anknyta till det som Nobelpristagaren Canetti påpekar i sin analys av maktens väsen i *Masse und Macht*. Elias Canetti tillhörde en judisk släkt, som fördrevs från Spanien på 1400-talet och därefter varit bosatt i än det ena, än det andra landet i Mellaneuropa. Han växte själv upp i Österrike, England, Tyskland och Schweiz. Han studerade i Wien och tog sin doktorsgrad i naturvetenskaper 1938. Oron inför krigsutbrottet fick honom att återvända till England där han bodde största delen av tiden fram till sin död i Zürich 1994. Trots sin starka engelska förankring har han valt att skriva på tyska.

Canetti uppmärksammar speciellt sådana syn-

punkter som jag uppfattar att Diamond försummar: vårt djupliggande omedvetna behov att ledas av en faders- eller modersgestalt, som befriar oss från ansvaret att själva motivera våra känslor och åsikter. Uppslutningen av en massa människor kring pop-idoler eller påvebesök kunde tjäna som exempel på denna drift, som styr massorna. Václav Havel ger ett roligt exempel på detta när han beskriver hur han själv i en folkmassa vid Gorbatsjovs besök i Prag entusiasmeras att vinka vänligt till denne (som nyss lovordat en av de värsta regeringar Havels land haft i modern tid).

Canetti konstaterar att makt beror på det stöd en tillräcklig folkmängd är beredd att ge sin ledare. Makthavaren ses därför som representant för folkets vilja. Massan kan ofta betona lika egenskaper, en gemensam vilja. Individualitet som accepterar det annorlunda är inte populär. Det är också känt att individen som medlem av en folkmassa beter sig på ett annat sätt än hon gör ensam eller i en mindre krets.

Avgörande för samhällets hållbara framgång blir emellertid att makten baseras på tillräcklig hänsyn till olika synpunkter, integrerade i fungerande kompromisser. Utan fungerande kontroll händer det att makten utövas totalitärt. "*Man is corruptible*" varnade redan Jefferson då Förenta staternas konstitution utformades. Makten bör därför delas upp i lagstiftande, utövande och dömande instanser, som automatiskt kontrollerar varandra, men som också måste ha förmågan att samarbeta inbördes.

Bristande tålmod med långsamheten i kompromissandet, revolutionär upprorsanda och krav på snabb förändring är ägnade att frigöra destruktiva drifter hos allmänheten. Eld och explosioner är konkreta och dramatiska uttryck för att gammalt undanröjs och väg bereds för något nytt. Kritiska röster drunknar lätt i den allmänna exalterade stämningen. Ett populistiskt formulerat budskap kan bland annat omfatta krav på social trygghet och god levnadsstandard, något som vi ju i princip alla kan enas om. Konflikter uppstår snarare i fråga om på vilket sätt målen kan nås. Statliga sparprogram i skuldsatta samhällen kan av de otåliga uppfattas som förtryck riktat mot vanliga medborgare och nonchalans av för dem viktiga synpunkter. Sett i ett längre perspektiv

bäddar intressekonflikter som tillåts fortsätta för destruktiva konflikter mellan olika grupper. Inbördes misstroende kan leda till terrorverksamhet, som går ut på att förintä sådana system som man uppfattar att accepterar förtryck och utnyttjande av andra.

Å andra sidan har en statsmannalik ledare möjligheten att planmässigt leda utvecklingen i en för hela samhället fruktbar riktning. Däremot är risken stor att en maktfullkomlig ledare av typen Saddam eller Gaddafi, som ställer egna fördelar framom samhällets, driver sitt land mot sammanbrott. Men till slut kan det hända att en sådan ledare själv går under. Han har lett folket vilse och fått medborgarna att tänka och agera 'på fel sätt'.

Man kan alltså tänka sig att det som ultimativt behövs för framgångsrika kompromisslösningar är strävan att få till stånd en atmosfär av förtroende mellan samhällets makthavare och allmänheten. Vi borde därför diskutera värdenormer snarare än att rikta uppmärksamheten på detaljer – som att inspirera medborgargrupper att i ekologisk anda samla upp skräp som folk kastar omkring sig. Eller att tvätta sitt byke med tvättmedel, som inte innehåller fosfater. Intet illa om sådana initiativ, förutsatt att de inte invagar individen i föreställningen att hon därmed 'gjort sitt' för samfundets bästa.

Canetti har i essän *Das Gewissen der Worte* hävdat att det är skönlitterära författare som genom sin ordkonst gör människorna medvetna om det som försiggår i och omkring dem. Författaren klär känsloreaktioner och tankar i ord, sensitiv för betydelseernas nyanser. Framstående författare bevakar och högaktar ett korrekt bruk av ordens skiftningar. Detta i motsättning till propagandistiskt språkbruk, som kännetecknas av att tvärtom förvränga ordens betydelse. Försök till exempel entydigt beskriva hur begrepp som frihet eller demokrati används i politiska sammanhang.

En skönlitterär författare framstår, tack vare sin noggrannhet i användningen av orden, som någon som förstår vikten av att ta ansvar för språkets trovärdighet. Författarens engagemang baserar sig på

åsikten att ordens makt att påverka människors attityder är avsevärd. Ja, han eller hon kan hävda att felaktigt, tendentiöst bruk av ord leder till frånvaro av respekt och misstro människor emellan, till konflikter och ultimativt till krig. Omvänt kan ett sensitivt och respektfullt bruk av orden väcka empatisk förståelse, bidra till att finna lösningar på konflikter och avvärja krig. Relationerna människor emellan hålls öppna, man bryr sig om och engagerar sig för varandra.

Samma attityd till ordets makt att styra våra handlingar tas av dramatikern/politikern Václav Havel till exempel i tacktalet till de tyska bokhandlarnas förbund, som beviljat honom sitt fredspris 1989.

Är det således möjligt att vi genom att hålla fast vid det centrala: attityden av öppenhet, inlevelse och respekt, tillsammans kan göra beslut som öppnar möjligheter för våra samhällen att utvecklas framgångsrikt, sett ur ett långt perspektiv? Diamond visar framför allt på möjligheterna att undvika val, som i ett längre perspektiv enligt historiens vittnesmål lett till samhällets kollaps. Vi har den unika fördelen att kunna dra nytta av vetenskapen om vilka konsekvenser olyckliga beslut i andra tidsskeden har haft. Vår uppgift är att avgöra i vilket slags samhälle vi önskar leva.

CHRISTEL BJÖRKSTEN

Litteratur:

Jared Diamond: *Collapse. How societies choose to fail or succeed*. Penguin books, New York 2005.

Elias Canetti: *Masse und Macht*. Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main 1981

Das Gewissen der Worte. Essays. Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main 1981

Václav Havel: "A word about words." Tacktal vid bokmässan i Frankfurt vid mottagandet av de tyska bokhandlarnas förbunds fredspris. Publicerat i *The New York Review of Books* 1990

Eliot Elisofon i Sverige 1944: spion, fotojournalist och livsnjutare

Eliot Elisofon var på hemlig färd från New York till England på ett norskt fraktfartyg, i dessa de hemliga kodernas tidevarv benämnt "41", där den första siffran (4) angav ordningen på raden fartyg i det som kallades Liberty Ship-konvojen och den andra (1) fartygets turordning i ledet. Fartyget som låg styrbord om det norska fartyget var "31", det till babord "51". Fartygen skyddades av amerikanska flygplan och krigsfartyg. Den norske skepparen förklarade förstrött till en allt skakigare Elisofon, att risken var större att båten skall kollidera med grannen än att den punkterades av en tysk ubåt. Mycket riktigt slirade "31:an" dem hotfullt nära. Dimman, stormen och de svårtolkade visslingarna, som både anmälde och annullerade annalkande tyska ubåtar, gjorde livet på fartyget obehagligt och odrägligt. Samtalen i kajutan blev ett elixir för de få passagerarna. Senare får vi veta att lastfartyget hette Samuel Bakke, kaptenen Jacob Olsen, och att lasten innehöll flygbomber.

Elisofons krigstäta berättelse om överfarten till Liverpool och den sex timmar långa flygresan med gasmask och i mörker (inne och ute) i en liten Douglas DC3 Transport från London till Stockholm utgör, tillsammans med relaterat fotomaterial, rapporter, brev och några *LIFE*-essäer, stommen i denna essä om hans tid i Sverige under detta speciella europeiska krigsår, 1944. Ett övergripande tema (här: rädslan) styr denna del av hans text. Hans visuella berättarform använder ofta samma metonymiska eller dialektiska teknik. Detaljen i fotots hörn hör alltid till något större.

Innan Elisofon och hans kollega Bill (William) White (*The Associated Press*, sedermera *The New*

York Times) bordade det norska fartyget för att tillträda befattningar som korrespondenter för de allierade (Supreme Headquarters of Allied Expeditionary Force; SHAEF) och underteckna lojalitetsavtal på kontoret i London, hade Elisofon hösten innan (16 augusti till 24 september 1943) fotograferat installationen av oljeledningar i nordvästra Kanada. Ledningarna skulle göra det möjligt för Alaska att slippa frukta, denna gång, att japanska ubåtar saboterade skeppsfrakten av livsviktig bensin och olja till regionen. I ett skriftligt dokument lovade Elisofon sin arbetsgivare (War Department Bureau of Public Relations) att underställa dem alla bilder och all text för granskning innan publikation. I London avgav han, är jag säker, samma trohetslöfte, bara det att nu var arbetsgivarna inte endast amerikaner. Journalister i krigsmundering får ty sig till tungomålstalande och mångtydiga kameravinklar för att uttrycka ett friare ord. Fritt kan det ändå aldrig bli.

Det 'fria' Stockholm tog emot honom med öppen famn. Staden var sedan ett par år en tummelplats för fredsförhandlare, rapportskrivare och skvallermånglare, spioner och kontraspioner, det mycket aktiva amerikanska Office of Strategic Services (OSS; dagens CIA), politiker i exil, judiska flyktingar, nazister, Gestapo ... Den informella sammanslutningen "Little International" eller "Kleine Internationale", en motståndsficka av intellektuella som Willy Brandt, Bruno Kreisky, Lars Eversen, Henry Grünbaum, Gunnar och Alva Myrdal och många flera, arbetade för ett nytt demokratiskt Europa med Stockholm som ideologiskt utsiktstorn. Elisofon hade kommit till en plats i världen där det inte rädde brist på åsikter men där deras sannings-

halt var lika sällsynt och dyrbar som kaffet i byarna utanför staden. Han tog plats i ett sexhörnigt rum (då 325) med fem fönster på Grand Hôtel vid Södra Blasieholmshamnen med förnämlig bred vy över kungahus och parlament, ett ypperligt läge för en spion *in spe*. (Jag försökte besöka rummet/sviten denna vår men nekades; ombyggnad angavs som skäl!) Han delade rummet med *Time-LIFE*-journalisten John Scott, som jag skall ägna speciell patriotisk uppmärksamhet åt, åtföljda dagtid av Scotts finsk- och svensktalande sekreterare Imi Douillard och irländskan Nena Hewson. Nena arbetade också för Tage Bolander, som var chef för *TIME*:s svenska upplaga (på engelska), som trycktes med himla hastighet. Varje nummer av den svenska bildtidningen *SE* innehöll denna vår en engelskspråkig annons om *LIFE*: den bör tilltala ”tänkande män och kvinnor i hela Sverige, eftersom den speglar det amerikanska sättet att förhålla sig till nyheter – och till Europa.” Filmen med de fotograferade tidningssidorna flögs över Atlanten till England, och vidare till Stockholm i ett mörklagt tvåsitsigt Mosquito-flygplan. ”260 000 exemplar till en miljon läsare i 180 länder, bland dem japaner och tyskar!” löd propagandan. Om Stockholm var en gigantisk spionhåla var detta hotell, där allt hände, dess skumma ingång. Hotell Kämp en pinad kollega i öst.

Elisofon slutförde sin nordiska vistelse efter den farliga resan till Torneå i oktober 1944 (med ett bombregn i Rörtä, som skadade honom och kollegan Nat Barrow, se *Nya Argus* 9-10/2011) och en selektiv utställning av sina foton och målningar i Stockholm, Göteborg och Malmö. Han skulle vårdas en kort tid på ett sjukhus i London för att återvända till USA och nya *LIFE*-uppdrag. Jag har valt att kritiskt diskutera hans verksamhet i Sverige (februari-oktober 1944) i första hand tematiskt, med viss hänsyn till kronologi. I det första avsnittet synar jag hans göranden som skulle kunna definieras som politiska eller anknutna till SHAEF-uppdraget; i det andra hans mer konventionella fotojournalistik om svensk kultur; i det tredje, summerande, hans levnadsglädje och dess värderelation till fotot som dokumenterande konst. Hans bild av Sverige (som även tog form i gestaltningen av Finland, se *Nya Argus* 5-6/2011) är dubbelsidig: en moralisk-

ideologisk självbild med anspråk på nationell amerikansk bekräftelse och en bild av ett land i andra världskrigets slutfas, i frihetens utanförskap.

Elisofon spion i Stockholm

Det är John Scott, Elisofons kollega och rumskompis, som skriver:

In Stockholm, Sweden, in the barbershop of the Grand Hotel, there was a deadly silence as three men sat side by side. One was the British Ossian Goulding; on the other, a German Legation attaché. In the middle was Dr. Juho Paasikivi, Finland's possible negotiator.

”U.S. Miscellany.” *Time Magazine*, Mar. 13, 1944

Den något teatraliska ögonblicksbilden från hotellet fångar inte bara ett spännande möte med uttalade konsekvenser; den berättar också om mediebevakningens politiska innehåll i andra världskrigets slutskede när samtal allt mer föredrogs framom kulisser. Ossian Goulding, liksom iakttagaren Scott, satt inte vid bordet för att sorgfälligt rapportera om en nordisk händelseutveckling, Finlands mödosamma sorti ur kriget. De var agenter i en insynens politiska rörelse som dikterades av deras arbetsgivares, den brittiska och amerikanska underrättelsetjänstens, ambitiösa strävan att stoppa tysk hegemoni, vare sig den var krigsförande som i Finland eller förankrad i ett handelsavtal som i Sverige. En Goulding och Scott var inte betydelselösa; de hade tydliga mandat. För att bekanta Elisofon med den nya miljön anordnade Scott (som vistats i Stockholm sedan slutet av 1943) en mottagning på hotellet för ett femtiotal människor, bland dem Herschel Johnson och Victor Mallet, det amerikanska och det brittiska sändebudet i Stockholm. Elisofon skulle vid olika tillfällen fotografera dem i samtal med svenska samtalspartner som Marcus Wallenberg (angående den svenska försäljningen av kullager till Nazi-Tyskland i maj) och Folke Bernadotte (angående fångutväxlingen i Göteborgs hamn i september). Den rysktalande Scott (som vistats ett halvår i Moskva) med sin röd-gröna ’ryska’ huvudbonad blev Elisofons guide in i den nordiska politiska världen, hans ideologiske samtalspartner och vän. Men visste Elisofon att samme vän också rapporterade till den ryska underrättelse-

tjänsten om sina möten? Jag tror det. Elisofon var av rysk-judiskt påbrå.

Hur skulle det gå för Finland eller klarare uttryckt, vad kunde vi göra för att få det att gå i vår (amerikansk-brittiska) riktning, var utgångspunkter som de allierades medierepresentanter förväntades vara lojala med. Att OSS hade uppgjort en plan för att störta den dåvarande finska ledningen och försöka ersätta den med en mera fredsvänlig och västallierad hade inte undgått dem; de var del av den. Scott reste till ett bombat men sturskt och kämpande Helsingfors den 9 mars och skulle återvända till Finland (minst) tre gånger innan årets slut. Artiklarna han skrev: "Finland: Death in an Empty Room" (*Time Magazine*, 1.5.1944) och "Finland: Fateful Hour" (*Time Magazine*, 3.7.1944) byggde på resor i april-maj och i midsommartid och kan läsas som kryptiska kodade telegram. Att han träffade Paasikivi den 8 maj i Jukola och om innehållet i den palavern säger han inget; de vägledande synpunkterna från det mötet var förbehållna hans bossar.

Elisofons spionroll var främst fotografens och tjalarens. Arkivmaterialet i Austin innehåller oregistrerade foton och negativ av svenska hamnområden, vägar och topografiska miljöer. Fotografierna saknar allt det som normalt skulle ha fångat hans blick. Jag antar att dessa foton var en del av hans semimilitära uppdrag och hamnande i händerna på de allierades underrättelsetjänster. I uppdraget ingick också att sortera fram foton i medieflödet från Tyskland som kunde intressera *LIFE*:s läsare. I Stockholm uppsökte han även flyktingar från Östeuropa som antogs kunna förse U.S. Army Air Corps med bilder av skador på tysk mark, ju brutalare desto bättre. Med sin lägenhet på Norr Mälarstrand som mötesplats (april) köpte han ett antal foton på lemlästade tyska soldater (och gjorde kopior på några av dem i smyg) av legendariska Jane Horney-Granberg, "den rödhåriga spionen, en Mata Hari" som i sin tur, berättade hon för honom, hade stulit dem från en tysk ex-pojkvän. Dessa eller kopior av dem finns idag i arkivet på Harry Ransom Center, foton vars råhet jag inte klarade av. En avskyvärd handelsvara, en sjuk historia. Vid det laget var Gestapo intresserade av både Elisofon och Horney-Granberg, (för)följde dem. Svensk-danskan avrättades i januari 1945 en-

dast 27 år gammal av danska motståndsmän – på de allierades inrådan. Inte mera skyldig för 'dubbel-spel', vill jag påstå, än många utländska krigskorrespondenter som verkade i Stockholm vid denna tid. Hon var kvinna! Det var skillnaden.

I april hade Elisofon flyttat ihop med en annan amerikansk SHAEF-agent, Melvin Fagen, i en femrumslägenhet på Norr Mälarstrand. Elisofon hade fått ärva, som han säger, en svensk hushållerska vid namn Ingrid Magnusson, som också blev hans inträdesbiljett till svensk matlagning. De två skapade middagsbjudningar som blev vida kända bland ambassadfolk, krigskorrespondenter och en selektiv klick "pro-Allied Swedes" (Elisofon 1948). "Tillsammans gör vi", sade han i en intervju för *Vecko-Tidningen Säningsmannen* (1944), "de häftigaste middagar [...] Vi blandar ihop svenska, franska, ryska, kinesiska och amerikanska recept och gör succé." Vid en sådan middag var filmmannen Stanton Griffis och juristen Douglas Poteat gäster; de två som i förhandlingarna med bröderna Wallenberg, med hot ("kanske amerikanska bomber av misstag kommer att falla på svensk mark") och smicker lyckades nå en överenskommelsen med SKF om minskning av produktionen; vid en annan med Herschel Johnson. Det talades kullager och svenskar-nas dubbelmoral, teman som Elisofon inte var sen att initiera i samtalen med svenskar denna vår var han än var, ibland bryskt och förolämpande. Han rapporterade om samtal där han upplevde misshag eller där hans 'officiella ego' (amerikansk journalist på världens största bildtidning) mötte motstånd eller ringaktning. Ett exempel: vid lunchen på Stockholms Nation i Uppsala under valborgsmäsoaftonen placerades han mellan herr och fru Willy Kleen och samtalet med dem kunde inte bli annat än livligt. Överstens "pro-allied reputation" skrev han under med fet stil. De talade om incidenten med ertappade svenska kartor i en tysk lastbåt och vad de kunde ha tänkts användas för, om vapen, och om flygplan förstås. Jag undrar om Kleen gjorde propaganda för sin (än idag radikala men svunna) vision om ett Nordens förenade stater med ett gemensamt försvar? Frun, däremot, klarade inte av granskningen: "Hans hustru var en liten fruktansvärt otäck liten [sic] kvinna." Det som förärade henne detta elaka

epitet var hennes koncisa charmlösa omdöme om Sveriges vägval som pragmatiskt: "vi måste leva, och så är det bara."

Till slut: vistelsen på Gotland 7–10 augusti mot slutet av Elisofons Sverigevistelse kunde kanske hänföras till domänen 'spionage'. Stolt rapporterade han i alla fall att han var den "förste utlänning som besökt Visby sedan 1939" och att hela den utländska pressen i Stockholm förvånat undrade hur det kom sig att han fått tillstånd att besöka en militariserad zon. Skälet var att han blivit bekant med museimannen Gustaf Munthe, intendent för Röhsska Konstslojdsmuséet, där Elisofons utställning skulle visas. Munthe var också chef för Svenska Turisttrafikförbundet, med ansvar för kontakterna med utlandet, och hade varit kontrollöfficer på de tyska permitteringsstågen under Beredskapen. Han visade sig vara rätt man för en påstridig korrespondent. Elisofon kunde under en dag hejdlöst fotografera bland ruinerna med en konstvetare vid sin sida, och tilläts lika skamlöst ta koreograferade foton av framrusande tanks och en oskuldens nakna pojke vid en strandkant invid en maläten svensk soldat och en bunker. Men ingen av dessa bilder kom att publiceras i *LIFE*. Munthe var förmodligen även den som hade tagit initiativ till en pressresa för utländska journalister till Skåne i slutet av juli. Tidningen *Arbetet* visade en karaktäristisk bild av Elisofon, "Life och Time:s berömda fotograf [som funnit] ett strandmotiv på badstranden i Falsterbo" ("Skyttelraider mot skånskt smörgåsbord," *Arbetet* 24.7. 1944; "Världpressens män i 'Sveriges Ukraina'," *Skånska Aftonbladet*, 24.7. 1944). Vilket Elisofons motiv var behöver jag inte klargöra.

Elisofon om svensk kultur

Men det bör sägas att det var ruinerna som lockade honom till Visby, även om arbetsgivaren SHAEF säkerligen inte hade någonting emot att han samtidigt försåg dem med konturer av kustlinjer och snapshots av det Kungliga gotländska infanteriregementet på cykel mellan tallstammarna. Denna fotomotivens rangordning kan också gälla som allmän karaktäristik för hans månader i Sverige. Någon framgångsrik och hängiven spion var Elisofon inte. För det var han allt för öppen, pratsam, skryt-

sam, nyfiken, känslösam. Det var människors kulturproduktion och liv han i första hand ville gestalta med sin kamera och specifikt den som den kom till uttryck i denna unika oas av relativ fredlighet som Sverige representerade i den tidens Europa.

Under våren uppsökte han olika institutioner i Stockholm: Kungliga musikakademien, Kungliga konsthögskolan, Dramaten och Operan, och infångade ett brett kulturellt spektrum av opera- och teaterföreställningar, lät sin kamera betrakta studenter i dans, skulptur, och teater. Utställningen *Nyttkonst* på Nationalmuséet (se *Öppet arkiv*, 1944, www.svt.se) hade även den – ur Elisofons synvinkel – nationalistiska anspråk: det var konst för svenskt bruk. Elisofon beundrade speciellt glasföremålen för deras "lugn och uppfriskande symmetri" vilket framgår av urvalen i hans bildsvit "Swedish Glass" (*LIFE* 7.8.1944). Utilism, funktionalism och skönhet utgör samverkande egenskaper i en social estetik som blir alltmer framträdande i hans fotojournalistik under denna hans svenska vår. Hans afrikanska fotoarbete under 1950- och 60-talen tar här sin konstnärliga ansats. Han skrev hänfört om 'kollektivhuset' på John Erikssonsgatan 6 på Kungsholmen, Alva Myrdals och Sven Markelius "lilla Utopia", om de gemensamma utrymmena med restaurang, centralkök och barnavdelning. "Underbart för hustrur med arbete", sammanfattade han (*LIFE* 12.3.1945).

Elisofons tilltro till berättarenergien i den egna kameratealinsen var beroende av styrkan i tilltalet. Det innebär att de bästa bilderna är de han hade för avsikt att publicera; de som skulle kommunicera med en i första hand amerikansk läsekrets. Han reste flitigt omkring med kameran alltid till hands. Dessa resor och utflykter hade olika syften och bild- och textmaterialet blev därefter. De kan organiseras enligt angelägenhetsgrad som då även avgör bildmaterialets kvalitet. Längst ner på denna skala kommer helgutflykter och högst upp de två eller tre dokumenterande reportageresor han gjorde för sin bildtidning. Under dessa resor var han alltid i någon bemärkelse en wallraffande turist. Han åkte isjakt på Germaniaviken i Djursholm, gjorde ett par turer tidigt samma vinter till Bjursås skidcentrum i Dalarna (mellan Falun och Rättvik) med Scott, och roade sig med utflykter i och omkring Stockholm i sällskap av oli-

ka damer. Han hade blivit mycket god vän med Jan Brazda, målare och scenograf (son till den svenska författaren och aktivisten Amelie Posse, som Gestapo rubricerade "opålitlig svenska") och företog flera resor under våren och sommaren till hans och fästmöns (Lucy) ateljé, ett pörte i Rörum, en by 10 km norr om Simrishamn. Han beskrev i en liten idyllisk rapport fiskhamnen, vegetationen, en danskväll och nakenbadandet, men avstod från att fota, ville inte ta några risker. Kustremsan låg även den inom en militariserad zon. Under sista veckan i april vistades han och Brazdas en vecka i Bydalen, i jämtländska Oviksfjällen. Till Åre fick de inte tillstånd att åka: för nära Norge! Denna gång var resan av ett annat slag. Den var tänkt att generera ett bildreportage för *LIFE* i konsten att skida, åka slalom. Det tog tid innan Elisofon fick ett rum. Detta är "vad en berättelse i *LIFE* är värd i post-krigets turistindustri och vad värre är de ger f-n i det", suckade Elisofon. Hans nio sidor långa historia, "Skiing in Sweden", ett självstigmatiserande kväde om hans egen oförmåga att

ta sig ner för backen, påminner om hans upplevelse av ett bastubad i Helsingfors 1939 (Elisofon 1948). Det kulturellt givna förvandlas till en kulturell anomaly; "skidor" och "löly" (bastuånga) befäster sin exotism. Och annorlundaheten sipprade ut över de två nationerna; de var annorlunda i avskiljande bemärkelse. Det blev ingen text och inga bilder för *LIFE* om det svenska skidåkandet: "As far as the story was concerned there weren't enough pretty girls". Och tur var det!

Veckan därpå, valborgsmässoaftonen, befann sig Elisofon, som vi sett, i Uppsala för att dokumentera "svenska värriter" som de gestaltades av studenters dryckenskap, galenskap, mösspåtagningen, talen, ceremonierna ... Elisofon klev upp och ner, stängde sig fram för de bästa bilderna, skrämde folk med sina kamerablixtar (en nyhet då) och förädrades en passage i *Dagens Nyheter* (som han stolt översatte i sin rapport): "Uppkliven på en balkong på Draget satt storfotografen Eliot Elisofon i högsta beredskap" (*DN* 1.5.1944). Men nyhetsflödet de här da-

garna var mera upptaget av ämnen som 1) Thorsten Jonssons rapport från New York om ökat amerikanskt aggregerat mot "den neutrala trafiken med våra fiender" (*DN* 30.4.1944); 2) Sovjets önskan om att USA bryter med Finland (*ibid.*); 3) den finländske ministern G. A. Gripenbergs och den amerikanske Johnsons närvaro vid valborgsmässofirandet i Uppsala (märkligt nog förklaras inte orsaken) och 4) finländska och norska flyktingstudenters öde (*DN* 1.5.1944). *LIFE* fann inte heller scenerna från Uppsala värda att återges. Riterna var kanske inte tillräckligt avvikande.

Den resa jag sparar till sist utmärker sig genom den energi Elisofon uppbadade för att genomföra den. Därmed är bilderna därifrån i en klass för sig och de (av de svenska) som stått sig bäst kommersiellt. Därmed inte sagt att jag gillar dem, att de är okontroversiella. Det är de inte. I alla händelser, i sitt letande efter "svenska" karaktäristika slog han nu två flugor i en smäll. Han reste till Vilhelmina med tåg,

Elisofon fotograferade Valborgsmässofirandet i Uppsala våren 1944.

Delar av en lappländsk familj gick med på att ställa sig inför Elisofons kamera.

till Saxnäs med buss och till Fatmomakke med båt för att dokumentera samer och midsommar (samma kombination är ännu idag en höjdpunkt på Vilhelminas turistkarta). För att detta skulle kunna verkställas behövde han även denna gång kapten Munthes assistans: Lappland, liksom Gotland, var militärzon. Tiden för avresan måste fastslås en timme innan tågets avgång och vara avslutad inom tre dagar. Jag låter hans kameraberättelse styra läsningen.

De olika fotomomenten, de ögonblick, då de enskilda bilderna har skapats, kan tyckas vara *im-promptu*, tillkomna i en hast. Men så är det inte. Hela resan fram till stunden då han klev ur båten vid Fatmomakke var en inskolande förberedelse för det som skulle hända. Han är visuellt noggrann, fångar in detaljer i medresenärers kommentarer, ställer etnografiska och historiska frågor. Så innan vi är framme i Saxnäs – under bussresan som medgav

bara korta uppehåll – hade han skapat en växande nyfikenhet kring den visuella mångfald och det drama som Ångermansälven och de tre forsarna Harrfors, Bieliteforsen och Långseleforsen erbjöd. Klipporna vid Harrfors, ”gråa till färgen och lätt täckta med smaragdgrön växtlighet i galet stickat mönster,” påminde honom om en resa han hade gjort året innan i Maine, den nordligaste delen av Appalachian Trail, och han bestämde sig för att stanna upp vid forsarna på tillbakaresan (då med taxi och egen tid). I Saxnäs på värds huset och i samtal med värdinnan, blomälskaren Lisbeth Johansson, och konstnärerna Emma och Folke Ricklund förkovrade han sig i trädslag, faunan och ’allt’ vad de ville och visste berätta om samer och de urgamla midsommartraditionerna på mötesplatsen Fatmomakke. Men den inhämtade kunskapen var för fragmentarisk, skulle det visa sig. Väl framme och ledsagad av sin tolk Maj Ödman, den kända radioprofilen (då Montessori-lärare i Göteborg) och samerna Tomas och Maria Fjällström, i vars kåta han sov den bullriga midsommarnatten, utformade han en

sekvens av bilder med Marsfjället som tematiskt och ständigt närvarande perspektiv. Som en hungrig fjällräv kutade han runt från en auktion med frälsningsarmémajoren Andreas Wilks, turisternas vingliga druckna dans på midsommaraftonen till en räcka evenemang som slutade med fem begravningar dagen därpå.

Kåtorna liknade husen han hade sett i inuitbyn Tuktoyaktuk vid Arktiska oceanen i nordvästra Kanada vintern innan, konstaterade han, och stod äntligen inför vad han mest av allt åträdde, ”sina första Lappar.” Som så många andra före honom såg han det som skiljde sig, det han ansåg att han kände till, och därmed såg (i betydelsen förstod) han ingenting. ”Där fanns inte många lappar klädda i dräkt [in costumes]. Det tycks som om de tror att den civiliserade klädseln är förnämre.” Han lyckades till

sist få några att ställa upp sig framför hans Kodachrome och bakom dem placerade han en matchande silvergrå husvägg. Dock inte en ung ”snygg lapp” i familjen som förklarade att han misstrodde journalister. ”Vad säger du om det – och i Lappland!” antecknade Elisofon med sin presumptive civiliserade lyssnare som adressat. Inte ens en pilsner fick grabben att vekna. Ingen i familjen ville heller jojka för den engelskspråkige mannen med kameran och varför i fridens namn skulle de ha gjort det. Elisofon fick uppleva att en lapp inte ville vara en ’lapp’! På kvällen dansade han med en av flickorna; det gick inget vidare, fast de såg inte så illa ut, skrev han. ”De har ett slags sneda ögon, brett ansikte och höga kindknotor. Jag skulle inte kalla dem nätta men förunderligt attraktiva.” Carl von Linnés notis om de tornedalska kvinnornas små bröst – då i förklenande motsats till de yppiga storbröstade i det svenska Umeå – är gjuten i samma rasistiska hierarkiska formel. Litet hade förändrats, tycks det, på tvåhundra-tolv år.

Han stannade alltså vid Långseleforsen för att färglägga de känslor och de minnen vattenlandskapet hade försatt honom i vid ankomsten. Det var perfekt Kodachrome-väder denna gång, konstaterade han; lätt molnigt med ganska starkt solljus som gav detaljen i skuggan färg och liv: ”båda sidorna

av älven var full av underbara kraftiga färgstarka klippor dekorerade med rött rött timmer som i galna vinklar spretade uppåt, där fastnaglade av forsen.” Han tog bilder av det slag som gjort honom till en av våra främste fotografer av Afrikas savanner, floder, berg och djur. Han var framme i Vilhelmina två minuter innan tågets avgång.

Slutord och konstnären, esteten Elisofon

Jag har kommit att uppleva denne man efter en drygt ettårig bekantskap som ett oberäkneligt negativ av sin egen kameralins, ständigt upptagen med att anpassa sitt öga och dess grad av ’slutenhet’ kring ljuset omkring sig. Och ljuset må då tolkas metaforiskt. Utåt, inför den offentlighet han var upptagen i i dåtidens Sverige, ville han framstå som den överlevande risktagande krigskorrespondenten med kameran i högsta hugg. *Folket i Bilds* reportage, ”Soldat med kamera” publicerade femton av hans egna foton från tiden med Eisenhower i Tunisien och Marocko, där Elisofon påhejad av den svenske intervjuaren engagerat trädde in i sekvenser kring det manliga hjälte-dådet charm (Meyer 1944). Samma mytiska hållning skymtar fram i Munthes porträtt av honom (Munthe 1944). Den angränsande identiteten som han inte heller kan motstå – och som vi sett

flera prov på i denna essä – är den normativa och ibland arroganta synen på sig själv som amerikan, huvudet högre än periferins nordiska folk, med sammen längst ner och finländaren strax ovanom. För det tredje, lojaliteten med SHAEF-uppdraget som var absolut; hans uppträdande mot Jane Horney-Granberg var angriparens, soldatens. Hans svenska bekantskapskrets tilläts inte vara annat än identifierbara

Långseleforsen i Ångermanland.

”pro-Allied.” En fjärde sida av honom, hans sociala patos, humanism, som om inte ifrågasatte så problematiserade de här identiteterna och gjorde dem mindre rigida och förutsägbara. I den andan besökte han Eugeniahemmet i Stockholm och Balingsta herrgård i Huddinge som vårdade finländska krigsbarn och gjorde ett dussintal fotoporträtt av dem som ingick i utställningen ”En amerikan ser på Norden”. Jag har också diskuterat det genuina intresse han visade för sociala och politiska rättvisefrågor och det som kallades för nyttokonst. Och för kultur generellt. Han underlät heller aldrig att berätta om sin bakgrund i en judisk invandrarfamilj i New Yorks fattigkvarter.

Elisofon älskade kvinnor, älskade mat. Så passionerat och politiskt att han bjöd Jane Horney-Granberg på lunch (”Parisian Sandwich”) innan han lurade henne (en lunch som knappast förlängde hennes liv). Han kom att publicera en handfull kokböcker under sitt liv. Kvinnans kropp är ett tema i hans målningar, teckningar och foton, och skulle så förbli till slutet. Katherine Hepburn, Marilyn Monroe, Kim Novak, ställde sig alla framför hans begärliga kamera. Flera foton från våren och sommaren i Sverige gestaltade kvinnor som fotografen försökte förmå efterlikna – i erotiska gester, rörelser eller poser – artefakter vid sidan om dem (skulpturer, trädgrenar, klippor). De är knappast annat än patetiska pastischer i en förförelseakt. Men lustan till det ’vackra’ sträckte sig långt utöver erotiserande äventyr i svenska slottsparker eller på heta klippor; den ingår som en kreativ och teoretisk tankeform i ett skapande som var mångtydigt och sammansatt. Och denna form kunde vara bländande bra. Resultatet har blivit, skrev Munthe om Elisofons teckningar och målningar, ”en klar, expressiv linjekonst av stort artistiskt raffineman” (Munthe 1944). Det var den lusten som drev honom att stanna upp vid Långseleforsen för att fotografera klipporna och vattnet en andra gång. Jag kan behålla dem genom att måla dem eller fotografera dem, förklarade han. ”*The nearer the act of photographing comes to the act of seeing the better the report will be*” (Elisofon i Munthe 1944). Med ordet ”report” – svenska ”rapport”, avsåg Elisofon här ”samförstånd” – inte avbildning eller återgivning. Jag skall låta honom få de sista orden. Orden

må vara banala men så är inte den modiga tanken de målar. För ett världskrig är nu över, tänk på det! Skönheten behövde en ny chans.

Förresten älskar jag allt som är vackert, skönhet i alla former är det underbaraste, som kan tänkas, och lycka är för mig att det finns vackra saker. Det är det jag jagar efter hela livet. Dessutom älskar jag allt som lever. Jag vill se, höra, känna och smaka på allt nytt och om möjligt sedan återge det vackra och det sköna, så att jag kan lämna något efter mig.

(*Såningsmannen* 1944)

RAOUL J. GRANQVIST

Litteratur:

- Elisofon, Eliot. 1944. ”The Relationship of Photography and Painting” i Munthe s. 5-9
- Elisofon, Eliot. 1948. *Food is a Four Letter Word*. Foreword av Gypsy Rose Lee. New York, Toronto: Ribehart & Company, Inc.
- Granqvist, Raoul J. 2011a. ”På gränsen till ett krig. Eliot Elisofon och *LIFE* i Finland 1939.” *Nya Argus* 5-6: s.143-146.
- Granqvist, Raoul J. 2011b. ”Med matkorg och kamera på resa. Eliot Elisofon i krigets Finland 1944”. *Nya Argus*, 9: s. 213-220.
- HRC. Harry Ransom Humanities Research Center. The University of Texas at Austin. *Eliot Elisofon: An Inventory of His Papers*. Folders 5.13-5.30.
- Meyer, Hans. 1944. ”Soldat med kamera.” *Folket i Bild*, 7 maj. s. 3-5, 24-25.
- Munthe, Gustaf. 1944. Förord. *En amerikan ser på Norden. Fotografier från Sverige och Finland, akvareller och teckningar av Eliot Elisofon, Life Magazine*. Svenska turisttrafikförbundet: Stockholm.
- Nycop, Carl-Adam. 1981. ”När den store fotografen [Eliot Elisofon] kom på besök.” *Aktuell fotografi*, 7/8: s. 40-45.
- Scott, John. 1944. ”Finland: Death in the Empty Room” *LIFE*, 1 May.
- Scott, John. 1944. ”Finland: Fateful Hour” *LIFE* 3 July.
- Torell, Ulf. 2008. Förord till *den fria världen. Den danska motståndsrörelsen och dess verksamhet i Sverige under ockupationstiden 1940-1945*. Partille: Warne förlag.
- Vecko-Tidningen Såningsmannen*. 1944. 16.9. s. 6, 19-20.

Prosautdrag

Juho Niitty möter avantgardet

Ett viktigt problem måste Juho Niitty lösa: Hur mycket klassisk kultur måste man ha med när man bygger upp sig själv? Var skulle man dra gränsen beträffande modernism? Måste en människa som strävar mot det nya också känna till hela Mozarts produktion? När börjar den moderna dikten, måste man kunna William Blake och Charles Baudelaire? De verkar evigt unga. Hur skulle en 60-talist förhålla sig till en näraliggande period, var 50-talets diktare redan för etablerade? I dessa tankar läste han Eeva-Liisa Manners, en modernt elegant poets, analys av en annan förfinad diktare, Bo Carpelan. Manner recenserade Carpelans nya samling *Den svala dagen i Parnasso*. I artikeln ingår en stor del av dikterna både i original och finsk översättning, en del enbart på svenska. En bildad människa förutsätts kunna svenska så väl, att allt inte behöver översättas. Utan att översätta den uttolkar Eeva-Liisa Manner Carpelans dikt "Pojken som sprang genom det strömmande vattnet". Dikten fortsätter direkt: "har försvunnit i berget. Han ropar ej mera. / Du ser kanske dig själv men hör ej hans röst." Man måste behärska svenska för att kunna bedöma Manners analys av diktens gåtfullhet. "Den har bildens, ljudets, ekots frusna liv; de hemlighetsfulla växlingarna och lugnets, rörelsens, årstidernas förvirring – de jagas i ett ögonblick genom diktens spegel – trolar bort det som är och det som var, tills 'dödens fåglar' stämmer upp sin sång över allt och håller kvar det försvunna."

En alldeles bländande analysförmåga! Skulle Niitty själv någonsin klara av någonting sådant? Eeva-Liisa Manners egen diktsamling *Tämä matka* ("Denna resa") hade gjort sensation i den finländska litteraturvärlden för några år sedan. Carpelans dikt

"Kontakt med föremålet" (1957) är en "artistisk miniatyr, den saknar inte 'kontakt med föremålet', men den är också en förklaring, en sensuellt färgad abstraktion". En sådan presentation gjorde Niitty osäker på den ständiga avantgardismen, i synnerhet på en sådan strävan till det nya som förkastar allt det tidigare som gammalmodigt. Visst var ju Franz Kafkas *Förvandlingen* fortfarande fullständigt modern, trots att den var skriven för cirka 40 år sedan, och den kommer helt säkert att också under nästa årtusende hitta läsare som blir förtjusta över dess bländande modernism och stil som inte föråldras ens av de tidsbundna beskrivningarna.

* * *

Eftersom alla batterister var i stånd att behärska det elementära trumspelet, var det för konventionellt. Nu gällde det att lära sig spela modernt. Vid sidan av grunderna måste man kunna framföra något eget. Niitty mindes hur kapitalt han misstagit sig när han avvisade litteraturen: det hade varit på alla sätt bättre om han läst så mycket som möjligt av många slags litteratur innan han försökte skapa någonting eget. Niitty var på efterkälken; han förmådde inte föra ett bildat samtal, eftersom han inte kunde citera Dostojevskij eller Hamsun. Av en slump hade han råkat på Baudelairens *Spleen i Paris* och den hade visat sig vara förtjusande. Niitty kände att han identifierade sig med berättarjaget i Baudelairens lilla historia "Hunden och parfymflaskan". Berättaren lockar till sig en hund för att erbjuda den en riktigt fin parfym, inköpt i stadens bästa affär. Hunden kommer till honom, glatt viftande på svansen, och sticker nosen i flaskans öppning. Så ryggar den förskräckt tillbaka

och börjar skälla. Berättaren konstaterar: ”Åh! eländiga djur, om jag hade erbjudit dig ett paket med exkrementer, skulle du ha nosat på dem med välbehag och kanske slukat dem. Således liknar du, mitt trista livs ovärdiga sällskap, just publiken, vilken man aldrig får erbjuda subtila dofter som förargar den, utan endast väl utvalt avskräde.” Den felaktiga metoden hade ändå fått Niitty att avstå från att ägna sig åt litteraturen.

* * *

Sjunde augusti 1963 var en viktig dag. Juho Niitty hade redan på förhand läst i tidningen att en happening skulle anordnas på Esplanaden, Salutorget och Senatstorget. Den helt nya konstformen hade premiär klockan 18. *Nya Pressen* hade redan dagen innan berättat om saken i artikeln ”Någonting kommer att hända”. Evenemanget hette *Street Piece Helsinki* och ansvariga var än en gång Henrik Otto Donner tillsammans med amerikanerna Ken Dewey och Terry Riley. Av Niittys bekanta deltog Kaj Chydenius och Erkki Kurenniemi i happeningen.

På olika håll i närheten inträffade diverse lösryckta händelser. En kvinna med solglasögon satt vid ett skrivbord nära Runebergs staty. Plötsligt hämtades ett tält till platsen, det sattes upp, och in i det gick ett barn. Två män i baddräkter, utrustade med transistorradioapparater, spelade upp fragment ur ett skådespel. Stearinljus ställdes upp i rad, tändes och släcktes. Nära Havis Amanda-statyn dansade en ballerina ackompanjerad av en kontrabas, de försvann lika snabbt som de dykt upp. Otto Donner själv spelade trumpet, Jukka Vatanen altsaxofon, Tapani Tamminen och Matti Kuoppamäki kontrabas. Ken Dewey, med Erkki Kurenniemi som tolk, frågade ut publiken om dess relation till teatern. Terry Riley ritade upp svaren och sina egna kommentarer på ett många meter långt papper. Lösryckta absurda repliker hördes, som ”Kan du vänta på mig, mitt ben har gått av”, ”Inte nu, senare när vi är ensamma” och ”I en annan tid hade jag varit hyresvärd”.

Kurenniemi berättade för Niitty att man planerat ett flera timmar långt evenemang, men att fastighetsnämnden inte gett tillstånd för mer än en timme. Hapningen slutade ungefär klockan sju, när den engelska statsministern Harold MacMillans bilkortege körde längs Esplanaden till presidentens slott. MacMillan deltog sig själv ovetande i *Street Piece Helsinki*.

Ah! Detta var stiligt! Ett slags inledning hade getts med vårens föreställning på Ylioppilasteatteri, *Moralitet över döden för en hög skådespelare*, skriven av Markku Lahtela med musik av Henrik Otto Donner. Men detta var ännu mera verkningsfullt, kanske för att allt skedde på ett stort område. *Moraliteten* bestod av abstrakt text, som senare spelades på strindbergskt manér, Donners *Das Kapital*-rock, en kortfilm ur regissören Pakkasvirtas huvud, situationstexter och andra små element.

Max Rand analyserade senare happeningens anda: ”De olika situationer, som inträffar parallellt, jämsides och i sekvens, ska ha en karaktär av social konflikt. Som material för dessa situationer väljs i allmänhet industrisamhällets bruksföremål: man strävar till att möjliggöra ett nytt, förbluffande, främmandegörande förhållningssätt till föremål, attityder och situationer som åskådarna har att göra med varje dag. En normal hälsning utvidgas till en intensiv handskakningsoperation som involverar hundratals människor, författarens yrke framställs i tillspetsad form med en rad författare som taktfast producerar dikter på skrivmaskiner o.s.v. Väsentligt är att händelser av till synes olika värde inträffar samtidigt.”

Ken Dewey hade summerat en dylik konsthändelse så här: ”*Happening is doing strange things in a natural way*”.

M.A. NUMMINEN

ÖVERSÄTTNING TRYGVE SÖDERLING

Tre avsnitt ur Numminens roman *Till Helsingfors* (orig. *Helsinkiin*, 1999), som i höst har utkommit på Rönnecks förlag i Stockholm.

En onödigt svår exkursion i värdejdungeln

Jag måste börja med ett erkännande. Innan jag äntligen förstod hur man ska läsa Mårten Ringboms bok *Från värdejdungeln. Essäer om lycka och moral* vet jag inte om man kan säga att jag egentligen läste texterna. I själva verket kämpade jag mig igenom de tio essäerna med ett slags skynke framför ögonen, samtidigt som jag vred mig i en svårformulerad ångest över förvirringen kring varför det var så svårt.

För texterna är i sig inte dåliga. De är skrivna med en hand som väljer sina egna uttryck för bekanta företeelser, som rör sig över den idéhistoriska kartan utan överdriven respekt och lika lättamt som han förkastar Descartes behåller Spinoza och stannar till i personliga reflektioner över händelser som allt färre av oss har mer erfarenhet av än från historieböckerna. Ringbom verkar ha hela det klassiska biblioteket till sitt förfogande och kan välja och vraka bland filosofer, apostlar och författare för citat som stöder hans tes – att den naturalistiska värdefilosofin är en humanistisk, gyllene medelväg för den av nihilism urholkade moderna människan. Han följer alltså Baruch Spinozas syn på moral, som i en modern tappning kan tolkas som ett sätt att navigera mellan ”prislapparna i livets snabbköp”. Moralen är alltså inget ”mer” än ett sätt att bejaka naturliga behov, samtidigt som, menar Ringbom, detta inte behöver utesluta att vi har fasta värderingar om vad som är rätt och orätt.

Problematiken och perspektivet anges tydligt i ”Förord till en exkursion i en djungel av värderingar”:

Mellan de nordiska förmyndarsamhällena och Vilda Väster utbreder sig en djungel av motstridiga normer och värderingar, där normlösa desperata förlorare med bomber runt midjan irrar omkring sökande efter en ledare som ger dem ett mål att förstöra. Allt medan tv-skärmarna i Aftonlandets skymning flimrar förföriskt. [...] Arbetslösa unga nollor får i den brakande explosionen för ett ögonblick upprättelse för sin förlorade självrespekt.

Författaren hymlar inte med sina åsikter om rävflickor, sexköpare eller vapenvägrare. Mellan de yviga

penseldragen blir han också specifik när han backar idéhistoriskt och menar att krigen löste upp den värdegemenskap som präglade människor fram till 1800-talets mitt. Han daterar värderelativismens intåg till tiden efter världskrigen, och påpekar att för den som var med när de tyska vapenbröderna över en natt förvandlades till bittra fiender och koncentrationslägrens fasor avslöjades, blev Nietzsches tes om en omvärdering av alla värderingar faktiskt en aktualitet. Även inom kulturen, då författare plötsligt satte sig ner för att skriva hyllningsdikter till Stalin.

Det är alltså ganska tydligt, vilken denna djungel är som Ringbom försöker leda oss ut ur, vilket gör att perspektivet, som jag på de flesta punkter inte delar, ändå är hanterbart. Dessutom är resonemanget klätt i en språkdräkt som är allt annat än likgiltig:

Vi befann oss i ett andligt klimat, som närmast kan förliknas med en djungel, där värderingarnas lianer slingrade sig om varandra, där parasiter och saprofyter snyltade på de stora träd som fortfarande stod kvar, och där de fallna träden täcktes av glömskans mossor och lavar.

Det är ett stycke ur inledningen jag ska återkomma till senare.

Men innan jag kommit så långt, att jag kommit till slutet och gått tillbaka till inledningen för att omvärdera mina värderingar, hade jag som sagt hunnit med en hel del protester och frustration och plågsamt blandade känslor. Som redan nämndes imponeras man å ena sidan över hur lätt den beläste författaren rör sig mellan idéerna. Som om alla tänkare frigjort sig från sina historiska och materiella sammanhang och satt sig ner vid hans bord, avslappnade och lättsamma med ett glas konjak i handen, samtidigt som de gemensamt blickar ner över resten av mänskligheten, den svarta avgrund av irrationalitet, omoraliskhet, laster och ondska, över den moderna djungel av nihilistisk förvirring som kännetecknar alla som inte har lyckats ta sig in i det varma rummet.

Det är Ringbom som leder mötet, det är han som väljer ämne och som ger de andra taltur, men vid hans högra sida, alltid redo att nicka instämmande, sitter Aristoteles, den moralfilosof som en gång var föremål för Ringboms doktorsavhandling i etik *Man as a Moral Agent*. Gång på gång, oavsett ämne, återkommer herrarna till Aristoteles och till hans tankar, vilket ger

en känsla, även om inget fastslås och även om också brister påpekas, att det borde finnas en konsensus om att hans tankar fortfarande är det bästa som tänkts i ämnet.

På dagordningen står: Det goda livet. Om hur människan kan bli lycklig, trots de djuriska laster som drar åt att stilla de kroppsliga begären. Det talas genomgående om "våra begär", trots att författaren och hans gelikar sitter på säkert avstånd från avgrunden. De delar lasterna, men har tack vare sin intellektuella överlägsenhet möjlighet att kontrollera dem, alltså möjlighet att tala om dem i termer av laster och dygder, istället för att helt enkelt agera.

Vilka som mer specifikt befinner sig där nere på fel sida kommer fram här och där: förlorare med bomber runt midjan, de redan nämnda rävflickorna, sexköparna och överhuvudtaget alla karaktärssvaga som inte kan höja sig över sina irrationella begär. Samt medierna, propagandamaskinerna och alla som inte lyckas se bortom de dimrår som dessa producerar. Samtidigt som jag vrider mig i stolen i protest mot generaliseringar av väst kontra öst, över märkliga jämförelser mellan antikens klassiska stoiska tänkare och den moderna människan som enbart tillfredställer sina fysiska behov i "överdrifter i drickande, ätande och knullande" och den ständiga, aldrig ifrågasatta uppdelningen mellan natur och kultur, mellan de djuriska drifterna och den intellektuella moralen, kan jag som sagt ändå inte undgå att fascineras över upplevelsen att få tillträde till detta rum.

Men när fascinationen dalat blir det faktiskt riktigt svårt att ta till sig diskussionen, kanske för den frekventa användningen av "vi" i sammanhang som tydligt är präglade av författarens eget perspektiv. Det är ett resonemang som får effekten av att utestänga mig som läsare samtidigt som det ger sken av allmängiltighet, vilket gör att uteslutandet blir ännu mer effektivt. Den diskussion som förs, förs inte med läsaren, om man inte råkar vara en av historiens stora namn. Jag sitter osynlig i ett hörn av bordet och vill protestera, diskutera, ifrågasätta grundtankarna – så som man är van att få göra i filosofiska diskussioner – men ingen hör eller ser mig, för jag är egentligen inte där. Denna exkursion genom värdedjungeln är ledd av någon som inte behöver lyssna på gruppen han leder.

Men, när jag kommer till den sista essän är det som att

Ringbom slappnar av en smula på det filosofiska planet och tillåter sig släppa fram sin poetiska ådra, den som jag nu inser att han i tidigare essäer försökt kombinera med det vetenskapliga språket. Och där glittrar det till ordentligt i flera stycken. Han avslöjar plötsligt att han har skrivit en diktsamling, han skriver om Gud, han skriver vackert och avskalat om sin hustru som dog i cancer. Och efter det går jag tillbaka till inledningen och märker att jag nu på ett annat sätt kan njuta av de bilder han målar, som det citerade stycket om "parasiter och saprofyter snyltade på de stora träd som fortfarande stod kvar, och där de fallna träden täcktes av glömskans mössor och lavar". Jag inser nu att det som irriterade mig första varvet hängde ihop med att jag läste texterna som ett inlägg i en filosofisk debatt. Jag följde helt enkelt författaren i hans eget uttalade syfte: "en klarläggning av värderingsgrunderna och strukturerna i det rationalistiska tänkandet", med hänvisning till doktorsavhandling och föreläsningsserie i samma ämne. Men andra varvet känner jag mig inte lika oinvid för att jag inte vet vad en saprofyt är, eller för att jag inte upplevt kriget, eller för att jag inte är du med Platon och Aristoteles, kanske för att jag förstått att författaren också tänker i dikt. Jag önskar att jag hade förstått detta när jag började läsa, att han klarare valt en mer tydligt essäistisk stil från början, för då hade jag haft möjlighet att läsa essäerna med mer distans och faktiskt också njuta av språket, istället för att brottas med det här skynket av irritation mot den högtidliga, oinbjudande ton som inte riktigt går ihop med det filosofiska samtalet.

SARA OTHMAN

Ringbom, Mårten 2011: *Från värdedjungeln. Essäer om lycka och moral*. Söderström.

Moderniteten förkroppsligad – nya studier i Henry Parland

Henry Parland föddes 1908. När han var 19 lärde han känna Gunnar Björling och blev snart den yngsta i kretsen kring tidskriften *Quosego*. Som 21-åring debuterade han med diktsamlingen *Idealrealisation*. Året därpå dog han. 1932 publicerades den postuma samlingen *Återsken* i vilken bland annat romanprojektet *Sönder* ingår. Sedan dröjde det till 1960-talet innan brodern Oscar gick igenom kvarlåtenskapen och sammanställde *Hamlet sade det vackrare, Den stora dagenefter* och *Säginteannat*. Mer hann det inte bli. Ändå är författarskapet fortfarande närvarande i vår tid.

Hösten 2008 arrangerade Svenska litteratursällskapet i Finland ett seminarium för att fira hundraårsminnet av Parlands födelse. Nu har föredragen omarbetats till artiklar och samlats i antologin *erhållet Europa / vilket härmed erkännes*. Boken är ett välkommet tillägg till forskningen om Parland. Titeln är ett citat från en dikt som uppmanar oss att dikta i pengar som finansmännen Ivar Kreuger och Basil Saharoff, men den syftar också på Henry Parlands mångkulturalitet – vilket Stella Parland diskuterar i sitt bidrag ”Henry kosmopoliten” – och hans nyfikenhet på samtida europeiska strömningar.

Huvudstråket i artikelsamlingen är Parlands förhållande till moderniteten, vilket ofta kopplas till hans intresse för urbanitet, yta, ting, mode, film och reklam, men också till en känsla av främlingskap. Parlands ämnesval och ironiskt blaserade ton gör att han skiljer sig från de andra finlandssvenska modernisterna. Leif Friberg ser i honom en representant för den nya saktigheten (en stilriktning som uppstod i Weimar på 1920-talet som en reaktion mot expressionismens känsloutspel), medan Johannes Göransson läser Parland som dadist eller historisk avantgardist. Hanna Ruutu undersöker å sin sida Parlands förhållande till den ryska futurismen och lyfter fram likheter mellan honom och Majakovskij. Olga Mäeots diskuterar Parlands kritik av den sovjetiska författaren Ilja Ehrenburg och hävdar att de två författarna förenas i ett intresse för allt nytt, däribland de nya uttrycksmöjligheter som den sovjetiska litteraturen erbjöd.

Flera skribenter berör naturligt nog *Sönder*. Romanen är uttalat influerad av Marcel Prousts *På spaning efter den tid som flytt*, vilket Robert Åsbacka tar fasta på. Han ser likheter framför allt i utforskningen av kärlek och svartsjuka: Henry gör sig en fantasibild av Ami på samma sätt som Marcel av Alberte. Berättaren tycker sig veta allt om den andra och grips då av leda. Det som gör att spänningen återinförs är svartsjukan, den säger att det hela tiden finns mer att upptäcka om den andra.

John Sundholm och Renate Bleibtreu undersöker samband mellan Parlands intresse för samtidsfilmen och *Sönder*. Båda tycker sig se filmiska influenser i romanen och bägge nämner öppningsscenen där Henry framkallar ett fotografi av sin döda flickvän. Fotografiet gör henne närvarande och får honom att se nya detaljer, men samtidigt lägger sig bilden i vägen för minnet och får honom att känna att seendet har en distanserande verkan. Sundholm menar att fotografiet och filmen ger uttryck åt modernitetens tillstånd som kännetecknas av att vi separeras från omvärlden. Alienationen i romanen blir här en parallell.

Kombinationen främlingskap/modernitet beskrivs i antologin som en respons på filmkonsten, på den moderna ekonomin och på storstadens störtflod av varor och intryck, men det är också en medvetet vald attityd. I sitt bidrag ”Herregud vad jag älskar gatorna” påpekar Sanna Nyqvist att det finns en överdriven urbanitet hos Parland. Han hade ingen erfarenhet av att bo i en stor stad; metropolkänslan han förmedlar har han anammat från film och litteratur. Men den är lika fullt nyanserad.

I Parlands texter är gränsen mellan det andliga och det materiella vag. Människor och ideal är utbytbara varor, medan tingen är besjälade. Clas Zilliacus skisserar en utveckling där traditionsförbundna och förtroliga ting i och med industrialismen ersätts med historielösa och ständigt utbytbara föremål. Varorna förblir då främmande för människorna, som bara ser deras nyttoaspekt, medan sakernas ”estetiska symbolvärde” förblir oupptäckt. När Parland besjälar motorcyklar och autobussar vill han inte bara överraska och roa läsaren utan också få henne att se tingen som något som har estetiskt värde och en själ. Parlands moderna hållning skapar alltså inte bara distans, utan gör honom också uppmärksam på omgivningens skönhet och gåtfullhet.

Ett intressant exempel på konkret textarbete är Fredrik Hertzbergs jämförelse av två amerikanska översättningar av dikten "Om dagen sover biograferna/ som krokodiler i solen ..." jämte ett eget förslag. Genom att presentera fyra versioner av samma text lyckas Hertzberg förtydliga något av det som är oersättligt hos Parland.

Min personliga favorit är Per Stams handfasta granskning av Parlands reducerande arbetssätt. Stam, som 1997 disputerade med en avhandling om *Sönder*, visar genom att jämföra olika utkast hur *Idealrealisation* kom till och hur Parland målmedvetet slipar ner sina dikter till perfektion. En tidigare version av den kända "Ungdom: / hunger / eller en trötthet som / dansar?" lyder som exempel "Ungdom / vad är ungdom? / hunger / eller / en trötthet som / dansar?" Det är befriande att glömma kontexten för en stund och i stället fokusera på den rappa stilsäkerheten i Parlands uttryck.

Som helhet ger *erhållit Europa / vilket härmed erkännes* en mångsidig bild av Henry Parland i sin tid. Vissa citat och snarlika slutsatser är återkommande, men det ser jag inte som ett minus. Överlag andas texterna lätthet och inspirerar till att läsa mer både om och av Parland. Maria Appelbergs grafiska formgivning bidrar till att göra boken inbjudande. Sättningen är smakfull och varje kapitel inleds med en mönstrad sida med stiliserat 1920-talsmode, vilket passar utmärkt med tanke på Parlands känsla för stil.

REBECKA EKLUND

erhållit Europa / vilket härmed erkännes. Henry Parland-studier. 2011. Red. Clas Zilliacus. Svenska litteratursällskapet i Finland.

Moby Dick: stor epik på åttio minuter

År 1973 publicerade Philip Roth en roman om baseball, med den ironiska titeln *The Great American Novel*. Är det någon som minns boken i dag? Det sägs att varje USA-prosaists dröm är att knacka fram Den Stora Amerikanska Romanen; men strängt taget är sådana ansträngningar fruktlösa. Det kolossala romanprojekt som förtjänar epitetet utkom de facto redan 1851 och handlade om en vit val som jagades av en förryckt kapten vid namn Ahab. För att markera skillnaden mellan romantiteln och dess objekt använde författaren, Herman Melville, bindestreck. Moby-Dick i motsats till Moby Dick, en omskrivning av mytens Mocha Dick. Romanen väckte inget större uppseende då den kom ut, och vid sin död 1891 var Melville i det närmaste bortglömd.

Men inget är så dött att det inte kan bli levande igen. I dag uppfattas Moby-Dick, förutom en hel del annat, som en sinnebild för universums beskaffenhet och ett ännu vidare fält, den amerikanska exceptionalismens vilda framfart i vår värld. Kapten Ahab har än stämplat som Faust, än som Mefisto; objektet för hans blinda hat är växelvis naturen, offret för ett totalt krig, och en destruktiv ahrimangestalt, inbegripen i en zoroastrisk kamp på liv och död. Samtidigt är Melvilles roman, förutom mycket annat, en essäistisk bruksanvisning i valfångandets intrikata konst, med överväldigande sakkunskap skildrad av en insider.

I Henricks Houses utgåva från 1952 omfattar romantexten 567 sidor. På Svenska teatern i Helsingfors har denna höst ett mirakel skett. År 1999 ägde den tyska världspremiären på Erik Schöffler-Uwe Schade-Heino-Sellhorn-Thomas Bammers dramatisering av Moby-Dick rum. Hur lång den föreställningen var är mig obekant; men Andreas Müller-Liebenaus uppsättning på Svenskans Den Lilla Skillnaden-scen var åttio minuter lång. I sig inget märkligt, men det fantastiska med föreställningen var att den i all sin kamarspelsmässiga minimalism på något sätt omfattade hela det mäktiga skeendet i Melvilles roman. Till synes alla väsentliga ingredienser fanns med: den salta atmosfären, med enkla medel gestaltad i Nina Svens scenbild, känslan av ett oundvikligt ödesdrama, långsamt men obevekligt förtätat mot sin klimax, och där-

emellan scener av varmt brutal gemenskap oss beckbyxor emellan.

Ur dagens genusperspektiv var förstås rollbesättningen en styggelse; men det är osäkert om aldrig så skickliga aktriser skulle ha lyckats bjuda på fullt så robust maskulina utspel. Trion Niklas Åkerfelt, Niklas Häggblom och Kristofer Möller lyfte redan från scenöppningen föreställningen mot höga höjder. Samspelet mellan dem var en fröjd för ögat, mimen exempelvis i kortspelsscenen obetalbar, växlingarna från roll till roll snabba och övertygande. Möllers scengestalt var den stabilaste, en lufsig sjöbjörn ut i spetsarna av sina dragspelsfingrar. Häggblom gav med emfas och pregnans liv åt diametrala motsatser som söderhavsvilden Queequeg och dramats moraliska samvete, förste styrman Starbuck, och trakterade trenne instrument med brio. Niklas Åkerfelt framträdde främst som Ishmael, den ende som överlever katastrofen, av ödets makter utnämnd till berättare, och i viktiga scener som Ahab. I den monomane kaptenens benkläder höll hans uttolkare en berömligt dämpad profil, långt mer övertygande som psykologiskt porträtt än en koleriker med fradga i mungiporna skulle ha varit.

En alltför fåtalig publik delade föreställningen med mig en regnig onsdagskväll. Strindbergs uppfattning att det är synd om människorna gäller alla dem som inte i tid finner vägen till Den Lilla Skillnaden.

NALLE VALTIALA

ETT URVAL ARTIKLAR OCH
ETT KOMPLETT REGISTER
ÖVER INNEHÅLLET I
ARGUS OCH NYA ARGUS
SEDAN 1907 HITTAR DU PÅ
WEBBEN:

*www.kolumbus.fi/
nya.argus/Arkiv*

Morbus Peyronie

– Det var först när jag kom fram till tornet som jag såg vartåt det lutade, sa förriga flickan.

Fy på sig läsare! Det här hände förstås i Pisa.

Min barndoms bergsknallar i Fredikan – tvi Böle – föreslås om några år få ett nytt tornhus.

Olika slags härförare, som Napoleon Bonaparte (obs, efternamnet), blir ihågkomna av eftervärlden tack vare sina obelisker.

Om man heter Trump måste man givetvis ha ett extra högt torn.

Vladimir Putin lär skall planera en skyskrapa i Sankt Petersburg.

Nestes skapare Uolevi Raade har sitt minnesmärke på Tegelludden, synligt från alla håll.

Man behöver inte vara psykoanalytiskt utbildad för att inse vad det är fråga om.

"The chief executive's last erection".

Detta sätt för handlingskraftiga män (!) att visa vad man fått till stånd under sitt liv.

Meningen med belätena är att de skall vara utmanande, synas åt alla håll, utstråla inte bara potens utan också omnipotens.

Tornet kan knappast bli huvudkontor för varuhuset Wiklund, men i bästa fall kunde man locka producenten av Viagra att välja det till sitt världshögkvarter.

Men varför måste tornet luta? Det kan inte vara fråga om något annat än en sällsynt krämpa som kallas Morbus Peyronie.

Googla det om du vill veta mera.

PER-ERIK LÖNNFORS

FÖRFATTARE MED
LEDARSKAPSUTBILDNING

Nya Argus 2011 – hundrafjärde årgången:

artikelregister

1) Artiklar och recensioner, enligt skribent

Backlén, Marianne: Färdas med Phillips (nr 4/2011)

Backström, Carita: Harriet Beecher Stowes *Onkel Toms stuga* (7–8)

– Palmvin, olja och minor – linjer i nigeriansk litteratur (3)

Bargum, Marianne: Den osynliga mannens börda – Ralph Ellisons *Osynlig man* (7–8)

Björkstén, Christel: Jämlikhet (4)

– Samfundets val: väg till framgång eller kollaps (11–12)

Bondeström, Sixten: Dr Mula (1–2)

– Skovelmästaren (9)

Böök, Mikael: Bibliotekskraft – det ordet gillar jag! Föreställningar om framtidens bibliotek (11–12)

– Om WikiLeaks, Wikipedia och bibliotekens framtid 1–2 (3, 4)

Diktonius, Elmer: Spekulationer i det kinematografiska (1922) (Ur arkiven, 4)

Ek, Thomas: Jarl Hemmer som översättare (3)

Eklund, Rebecka: Moderniteten förkroppsligad. Nya studier i Henry Parland (11–12)

Enckell-Grimm, Barbro: Ivar Arosenius, Katten och Lillan (7–8)

Friman, Anna: Mardrömmen om Marilyn – Joyce Carol Oates *Blonde* (7–8)

Granqvist, Raoul J.: Eliot Elisofon i Sverige 1944: spion, fotojournalist och livsnjutare (11–12)

– Med matkorg och kamera på resa – Eliot Elisofon i krigets Finland 1944 (9)

– På gränsen till ett krig – Eliot Elisofon och *LIFE* i Finland 1939 (5–6)

– Samuel Ödmann – svensk 1700-talsöversättare (1–2)

Halldén, Lena: Populism och den retoriska striden om folket (9)

Helander, Vilhelm: Kommentar 2011: Alltid aktuell arkitekturdebatt (10)

Henrikson, Thomas: Offentlighet och uppdrag – några kommentarer (5–6)

– Tre klassiker – Pasternak, Rilke, Tsvetajeva (7–8)

Hertzberg, Fredrik & Nyqvist, Yasmin: Familjealbum, flugtämjare och fyndiga formuleringar – en simtur i 2010 års bokflod (Det finlandssvenska prosaåret 2010) (1–2)

Holmberg, Barbro: Farlig midsommar! (Kommentarer, 7–8)

Hämäläinen, Nora: Internet, idédebatt och historisk medvetenhet (5–6)

Jung, Bertel: Eliel Saarinen och Stor-Helsingfors (1915) (Ur arkiven, 10)

Jungar, Ann-Cathrine: Populistisk demokrati – Sannfinländarnas idé om folkstyrelse (9)

Kervanto-Nevalinna, Anja: Den moderna stadens lockelser (10)

Klinge, Matti: Helsingfors och finska staten (10)

Larsson, Anders: Klas Klättermus och de andra djuren i Hackebackeskogen (7–8)

Lindberg, Fredrik: Förorternas återkomst (10)

Linder, Hjalmar: Nog med blodbad! (1918) (Ur arkiven, 5–6)

Lönnfors, Per-Erik: En kvinna från Rödbergen (10)

– Morbus Peyronie (Panoptik, 11–12)

Mazzarella, Merete: Skvaller och skönlitteratur (Panoptik, 3)

Nielsen, Ulrika: Göran Dahlberg: *Att umgås med spöken* (Panoptik, 5–6)

Nyberg, René: Sovejtunionens brutala charm (11–12)

Nyqvist, Yasmin & Hertzberg, Fredrik: Familjealbum, flugtämjare och fyndiga formuleringar – en simtur i 2010 års bokflod (Det finlandssvenska prosaåret 2010) (1–2)

Othman, Sara: En onödigt svår exkursion i värdedjungeln (Panoptik, 11–12)

– Hur fransk livsfilosofi blev finländsk högerpopulism (5–6)

Oittinen, Vesa: Nietzsche och postmodernismen (3)

Parland-von Essen, Jessica: Helsingfors – en stad och dess rum (Kommentarer, 10)

– Helsingfors. Ögonblicksbilder av staden från fyra sekler (Ur arkiven, 10)

– Textens transformering (4)

- Pihlström, Henry & Reuter, Tom: Tre istida människor (4)
 Reuter, Martina: Populismens offentlighet (Kommentarer, 9)
 Reuter, Tom & Pihlström, Henry: Tre istida människor (4)
 Ringell, Susanne: Xavier de Maistres *Voyage autour de ma chambre* (7–8)
 Ritamäki, Tapani: Snabbisen som blev en klassiker – Stendhals *Rött och svart* (7–8)
 Ruin, Hans: Tyskland på nära håll (1933) (Ur arkiven, 9)
 Salminen, Johannes: Kommentar 2011 till Linder: Nog med blodbad! (5–6)
 Silén, Daniela: Fenomenet Sophia Elisabeth Brenner och hennes samtid (Panoptik, 5–6)
 Stenius, Yrsa: Ansvar i en ny offentlighet (5–6)
 Siltavuori, Emilia: Kärleken till hållarna och den förhistoriska konsten (Panoptik, 4)
 Snickars, Ann-Christine: Diktens svängrum. Tretton ingångar till poesin i utgivningen 2010 (Det finlandssvenska poesiåret 2010) (1–2)
 Sonck, Lars: Huru det bygges i Helsingfors (1909) (Ur arkiven, 10)
 Stenius, Caterina: Passion för kanon (Panoptik, 1–2)
 Stén, Johan: Hur kan du veta? Om skepticismen som nödvändighet och självändamål (9)
 Stenmark, Erik: Berget, korset och Medusahuvudet – tankar kring några symboler (9)
 – Den eviga gungbrädan (1–2)
 Sundholm, John: Kommentar 2011 till Diktonius: Spekulationer i det kinematografiska (4)
 Sundqvist, Ulf: Vad hände i valet – och hur gick det sen? (5–6)
 Sundström, Charlotte: Att erövra det urbana rummet (Panoptik, 1–2)
 Sydow, Maria Bielke von: Självbiografi som läkemedel (Panoptik, 5–6)
 Swedenmark, John: Förfall (Panoptik, 1–2)
 Söderling, Trygve: Demokrati eller olja? (Kommentarer, 3)
 – Film är bäst i radion (Panoptik, 3)
 – Förlagsmonopol (10)
 – Hemligheter – från Hjalmar Linder till Cablegate (5–6)
 – Kommentar 2011 till Ruin: Tyskland på nära håll (9)
 – Lokala frågor (2) (Kommentarer, 11–12)
 – När fasaderna rasar – Egypten (Kommentarer, 1–2)
 – Nyhetens behag (Kommentarer, 4)
 – PS: Ett sannare Finland? (Kommentarer, 4)
 – 2011 – ett demokratiäventyr (Kommentarer, 11–12)
 Thomé, Valter: Strandpromenader i Helsingfors (1909) (Ur arkiven, 10)
 Törnudd, Klaus: Folket gör uppror – och vad sedan? (4)
 Ulfsson, Birgitta: En pubertet som sammanföll med två krig (7–8)
 Valtiala, Nalle: Aurora Karamzin firar karneval på Boulevarden (Panoptik, 10)
 – Cabaret är deka-dans för hela slanten (Panoptik, 1–2)
 – Moby Dick – stor epik på åttio minuter (Panoptik, 11–12)
 – Performance modell Oblivia – ett medvetande i minnet (Panoptik, 4)
 – Snikenhetens djävlar exorciseras på våra scener (Panoptik, 3)
 Valtiala, Robin: En elefant till roman, som skuttar (Panoptik, 3)
 Warburton, Thomas: En bild från det Rena Landet (7–8)
 Zilliacus, Clas: Diktatorsromanen (7–8)
 Österblad, Ika: Driften att döda det man älskar (3)
 Östling, Tom: Hamsuns år i Helsingfors (10)
 – Lång dags färd mot operan (Panoptik, 1–2)

Övrigt:

- Register för Nya Argus år 2010 (1–2)
 Register för Nya Argus 2011 (11–12)
 Till salu: Gamla och nya Argus historia (4)

2) Skönlitterära bidrag

- Aspelin, Staffan: *Dubbelagenten*. Ur sviten Gösta Klopap (7–8)
 Lindén, Zinaida: Att hålla sig fast vid regnbågens pelare

1–2 / 2011

3 / 2011

4 / 2011
Tema: Det nya

5–6 / 2011
Tema: En ny offentlighet

7–8 / 2011 / Favoriter
ur världslitteraturen

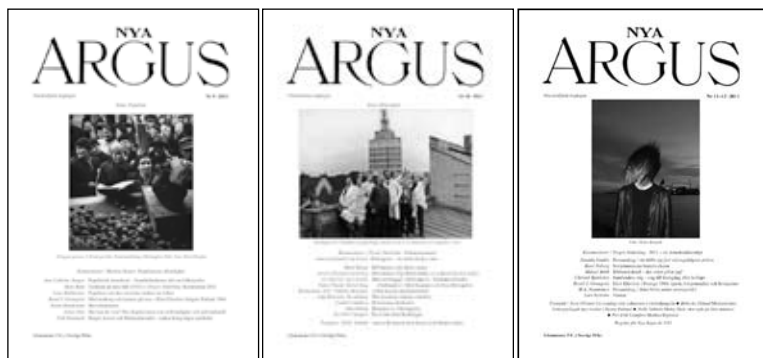
(11–12)

Numminen, M.A: Juho Niitty möter avantgardet (11–12)
Nyström, Lars: *Väntan* (11–12)
Valtiala, Nalle: *Violinen. Till minnet av Bo Carpelan* (7–8)

3) Recenserade böcker

Andersson, Claes 2010: *Mörkrets klarhet*. Söderströms (1–2)
Attianese, Ann-Helen 2010: *Lägg låret bakom örat och le*. Schildts (1–2)
Berglund, Berndt 2010: *Vind och helium*. Ellips (1–2)
Björklund, Jenny 2010: *Vad jag gjorde en höst*. Schildts (1–2)
Bolaño, Roberto 2010: *2666*. Bonniers (3)
Bruun, Staffan 2010: *Kappsäck full med pengar*. Schildts (1–2)
Byggmästar, Eva-Stina 2010: *Vagga liten vagabond*. Söderströms (1–2)
Bäck, Tomas Mikael 2010: *Fantasi C-dur*. Schildts (1–2)
Carpelan, Bo 2010: *Gramina*. Schildts (1–2)
Dahlberg, Göran 2009: *Att umgås med spöken*. Ruin (5–6)
Enckell, Agneta 2010: *anteckningar [intill ett nordligt innanhav]*. Söderströms (1–2)
erhållit Europa / vilket härmed erkännes. Henry Parland-studier (red. Clas Zilliacus) 2011. Svenska litteratursällskapet i Finland (11–12)
Hagberg, Mattias 2011: *Herredjuret*. Atlas (3)
Hammarén, Stefan 2010: *S:t Största skarabéerboken*. h:ström (1–2)
Hedman, Kaj 2010: *Natten är ljusare än vatten*. Scriptum (1–2)
Henrikson, Thomas 2010: *Hurmio / Passion. Kirjoituksia säveltäjästä ja kirjailijoista. Essäer om kompositörer och författare*. Lurra Editions (1–2)
Huldén, Lars 2010: *To å ja, vi boåda / Du och jag, vi båda*. Schildts (1–2)
Högstrand, Martin 2010: *Skymningsland*. Schildts (1–2)
Jansson, Henrik 2010: *Brev från bar Aurora*. Scriptum (1–2)

Kvinnornas Helsingfors. En kulturhistorisk guide (red. Anna Biström, Rita Paqvalén och Hedvig Rask). Schildts 2010 (1–2)
Levlin, Kurt 2010: *Helljusensamhet*. Ord & Visor Förlag (1–2)
Lindberg, Pirkko 2010: *Hotell Hemlängtan*. Schildts (1–2)
Linderborg, Lena 2010: *Skandal i ankdammen*. Söderströms (1–2)
Lundberg, Ulla-Lena 2010: *Jägarens leende – resor i hållkonstens rymd*. Söderströms (4)
Nielsen, Ulrika 2010: *Lite borta från platsen där jag talar*. Ellips (1–2)
Nygård, Stefan 2011: *Henri Bergson i Finland. Reception, rekontextualisering, politisering*. Svenska Litteratursällskapet i Finland (5–6)
Pettersson, Torsten 2010: *Göm mig i ditt hjärta*. Söderströms (1–2)
Phillips, Caryl 2011: *I den fallande snön*. Wahlström & Widstrand (4)
Ringbom, Mårten 2011: *Från värdedjungeln. Essäer om lycka och moral*. Söderström (11–12)
Ringell, Susanne 2010: *Vattnen: noveller*. Söderströms (1–2)
Rudborg, Björn 2010: *Knut Hamsun og Finland. Dokumentar*. Norgesforlaget (10)
Rudels, Freja 2010: *Blodsband*. Söderströms (1–2)
Sandbacka, Carola 2010: *Under kriget*. Schildts (1–2)
Sandelin, Annika: *De siamesiska kusinerna*. Söderströms (1–2)
Sjöblom, Erik 2010: *Rum för utsikt*. PQR (1–2)
Tahvanainen, Sanna 2010: *Allting är amerikanskt*. Schildts (1–2)
Taivassalo, Hannele Mikaela 2010: *Åh, kom och se här*. Söderströms (1–2)
Tikkanen, Märta 2010: *Emma och Uno – visst var det kärlek*. Söderströms (1–2)
Tudeer, Annika 2010: *Att vara cool i barer*. Oblivia (4) – *Entertainment Island*. Oblivia (4)
Vermeule, Blakey 2009: *Why Do We Care about Literary Characters?* The John Hopkins University Press (3)
Wahlström, Erik 2010: *Flugtämjaren*. Schildts (1–2)
Vår lärda Skalde-fru Sophia Elisabeth Brenner och hennes tid (red. Valborg Lindgärde, Arne Jönsson, Elisabet Göransson). Skåneförlaget 2011 (5–6)

9 / 2011
Tema: Populism

10 / 2011
Tema: Helsingfors

11–12 / 2011

Lösnummer kan beställas från redaktionen.
Ett urval artiklar kan också läsas på Nya Argus nätsidor under www.kolumbus.fi/nya.argus

Väntan

*Råkall är kvällen
det skimrar i någons hjärta.*

*Ingenting finns som kan skada
den som i glädje väntar.*

*Bordet är dukat
vinet skimrar bland ljusen.*

*Och det vill värma
ögonen, kinden, munnen.*

*Råkall är kvällen.
Lyktorna rör sig i dimman.*

*Minnet är större
sommaren ligger på bordet.*

Råkall är kvällen.

*Råkall är kvällen.
Telefonen i mörkret ringer.
Någon i luren talar. Råkall är natten.*

*Råkall är natten.
Borta är sången från gudarna.*

*Råkall är natten.
Kaos flinar, ej budbärarna.*

*Råkall är natten.
Råkall är kvällen.
Råkall är kvällen
grenarna slår mot rutorna.*

LARS NYSTRÖM

